

SERHADLERE ADANMIŐ BİR ÖMÜR: KOCA CAFER PAŞA'NIN ASKERİ FAALİYETLERİ (1685-1697)

Dilek Seniha CENEZ ÜLKER*

“...hiç demediniz ki “Bizim dahi bir paőamız var, âyâ ne mahaldedir ve ne iőtedir? Belki bir hizmet iktizâ eder ve bizi taleb eder.” deyü aslâ hâtırınıza hutûr eylemedi. Hoş, imdi çok ararsınız ve bulamazsınız!”

Koca Cafer Paşa

(Zenta Muharebesi'ndeki őehadetinden bir gün evvel, 10 Eylül 1697'de maiyetine hitaben söylediği sözler, Vak'a-nâme-i Ca'fer Paşa, vr. 161a).

Öz: Yaşamının ilk seneleri ile ilgili bilgiye sahip olmadığımız Koca Cafer Paşa'nın askeri kariyeri Budin muhafızı kethüdası olarak başlamıştı. İlerleyen yıllarda Balkan serhadlerinde Bosna beylerbeyi, Belgrad, Tımişvar gibi önemli kalelerde ve aynı zamanda Habsburg ile sürdürölen mücadelelerde kilit mevkilerde görev almıştı. Koca Cafer Paşa, Büyük Türk Savaşları olarak adlandırılan ve 1683-1699 yılları arasında devam eden Habsburg-Osmanlı mücadelelerinde de etkili ve oldukça başarılı olmuştu. Koca Cafer Paşa'ya, yönetimin üst kademeleri ve askerler arasında büyük saygı duyulması Paşa'yı diğer devlet adamları arasında ön plana çıkartmıőtı. Ayrıca Habsburg komutanları tarafından da aynı hürmetin gösterilmesi oldukça kıymetlidir. Koca Cafer Paşa; özellikle II. Mustafa'nın 1695, 1696 ve 1697 senelerindeki seferlerine katılarak büyük bir özveri göstermişti. Görevine olan bağlılığını ise 1697 Zenta Seferi'ndeki vefatına kadar son nefesinde bile ispat etmişti. Bu çalışmada Paşa'nın mühürdarı Ali'nin kaleme almış olduğu vak'a-nâme başta olmak üzere dönem kroniklerinden faydalanılmıőtır. Ek olarak hem Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi hem de Avusturya Devlet Arşivi'nden tespit edilen belgeler ışığında Koca Cafer Paşa'nın etkin olduğu 1685-1697 yılları arasındaki Osmanlı-Habsburg mücadeleleri ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: II. Mustafa, Osmanlı-Habsburg İliőkileri, Büyük Türk Savaşları Zenta Seferi.

A DEDICATED LIFE ON THE FRONTIERS: THE MILITARY ACTIVITIES OF KOCA CAFER PASHA (1685-1697)

Abstract: Koca Cafer Pasha's military career began as the chamberlain of the Budin guard. Unfortunately, little is known about the first years of his life. He went on to serve as the beylerbeyi of Bosnia in the Balkan frontiers, holding important positions in key battles against the Habsburgs, including in castles such as Belgrade and Tımişvar. Koca Cafer Pasha was a successful figure during the Habsburg-Ottoman struggles, also known as the Great Turkish Wars, between 1683-1699. He was held in high regard by both the administration and soldiers, which distinguished him among other statesmen. This same level of respect was also demonstrated by the Habsburg commanders. Koca Cafer Pasha showed great dedication by taking part in Mustafa II's campaigns in 1695, 1696, and 1697. He remained committed to his duty until his passing at the Zenta expedition in 1697. In this study, the chronicles of the period, especially the vak'a-nâme written by Ali Efendi, the sealer of the Pasha, were used. Additionally, this paper discusses the Ottoman-Habsburg struggles between 1685 and 1697, in which Koca Cafer Pasha was active, in the light of the documents found in both the Ottoman Presidential Archives and the Austrian State Archives.

Key Words: Mustafa II, Ottoman-Habsburg Relations, Great Turkish Wars, Zenta Expedition.

* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, İstanbul, Türkiye. E-posta: dilekseniha.cenez@ogr.iu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1220-6191.

Giriş

Büyük Türk Savaşları (1683-1699) döneminde serhadlerdeki sürekli savaş ve çatışma hali ilgili bölgeleri ve dolayısıyla bu bölgelerden sorumlu olan devlet adamlarını meşgul etmişti. Osmanlı serhaddinde görev almış bu devlet adamlarından olan Koca Cafer Paşa, başarıları ile döneminde öne çıkan isimlerden olmuştur. Dönemin Osmanlı kroniklerinde Cafer Paşa'nın etkin olduğu 1685-1697 yıllarına dair hatırı sayılır miktarda bilgiye sahibiz. Bunlar içinde ilk olarak Abdullah bin İbrahim el-Üsküdârî'nin 1688 ile 1695 yılları arasını detaylı bir şekilde anlattığı dört ciltlik *Vâkı'ât-ı Rûz-merre* adlı eseri gösterilebilir¹. Bir diğer önemli kronik ise Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa'nın, Katip Çelebi'nin *Fezleke*'si'ne zeyl olarak ve 1654-1695 yılları arasını konu aldığı *Zeyl-i Fezleke*'dir². Yine, Silahdar'ın *Nusretnâme*'si çalışmamızda sık sık başvurduğumuz kroniklerdendir³. Defterdâr Sarı Mehmed Paşa'nın *Zübde-i Vekayiât*'ı⁴ ve *Anonim Osmanlı Tarihi*⁵ diye adlandırılan yazarı belli olmayan tarih eseri de Koca Cafer Paşa'nın serhadlerdeki izlerini sürmemizi ve dolayısıyla o dönem Habsburg serhaddi ile ilgili bilgi edinmemizi kolaylaştırmaktadır. Fakat Koca Cafer Paşa'nın yaşamının son on senesine dair en detaylı ve toplu bilgiler Mühürdâr Ali Efendi'nin *Vak'anâme-i Cafer Paşa* adlı tarihinde aktarılmıştır⁶.

Mühürdâr Ali'nin kaleme almış olduğu *Vak'anâme-i Cafer Paşa* adlı eseri Koca Cafer Paşa'nın 1687'den 1697 senesindeki Zenta Muharebesi'nde vefatına kadar geçen süreyi ihtiva etmektedir. 1674 dolaylarında Tımişvar'da doğan Mühürdâr Ali, henüz dokuz yaşındayken II. Viyana Seferine katılmıştı. Bu sebeple ömrü serhadlerde geçmiş ve çocuk yaşına rağmen birçok tecrübe edinmişti. Koca Cafer Paşa'nın mihimandârı olarak 1688 yılı dolaylarında, Cafer Paşa Tımişvar muhafızı iken, Paşa'ya intisab eden Mühürdâr Ali kendisine büyük bir bağlılık duyuyordu. Paşa'nın hayatının son dokuz senesine yakından şahidi olmuş ve efendisinin ölümünün ardından onun hatırasını ölümsüzleştirmek için 1722 yılında bu vak'a-nâmeyi kaleme almıştı⁷.

Koca Cafer Paşa'nın Askerî Kariyerinin İlk Yılları

Mühürdâr Ali'nin verdiği bilgilere göre Koca Cafer Paşa, Budin muhafızı Çavuşbaşı Maglaylı Mahmud Paşa'nın ve Canpolad-oğlu'nun kethüdası idi⁸. Mühürdâr'ın bu naklinin haricinde Paşa'nın hayatının ilerleyen dönemi ile ilgili diğer bilgiler ise *Sicill-i Osmanî*'de yer almaktadır⁹. Enderun'da yetişmiş olan Koca Cafer Paşa, ilk vazifesinde Kars mutasarrıflığına atanmıştır. Daha sonra Erzurum ve Van beylerbeyi olup 1685'te vezirlikle Sivas valisi¹⁰ ve 1097'de (1686) Diyarbakır beylerbeyliği¹¹ ardından ise Anadolu müfettişliğine getirilmiştir¹².

¹ Üsküdârî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, c. II, haz. Recep Ahıskalı, Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA), Ankara 2017.

² Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Zeyl-i Fezleke* (1065-22 Ca. 1106/ 1654-7 Şubat 1695), (haz. Nazire Karaçay Türkal), İstanbul 2012, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi.

³ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretnâme İnceleme-Metin* (1106-1133 / 1695-1721), (haz. Mehmet Topal), Ankara 2018.

⁴ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*, haz. Abdülkadir Özcan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1995.

⁵ *Anonim Osmanlı Tarihi* (1099-1116 / 1688-1704), haz. Abdülkadir Özcan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000.

⁶ Yazma nüshaları Macar İlimler Akademisi Kütüphanesi'nin Şark yazmaları Koleksiyonu'nda bulunan bu vak'aname ilk olarak 1981 yılında Richard Franz Kreutel tarafından Almanca'ya tercüme edilerek yayınlanmıştır. Bkz. Mühürdâr Ali, *Der Löwe von Temeschwar- Erinnerungen an Ca'fer Pascha den Alteren, aufgezeichnet von seinem Siegelbewahre*, (haz. F. Kreutel-Karl Teply), Graz, 1981. Kreutel dipnotlarla beraber bazı açıklamalar ve bir de harita ekleyerek eseri zengin bir hale getirmiştir. Eserin asıl Türkçe metni ise 2021 yılında Abdülhadî Uysal tarafından bir inceleme yazısı ile birlikte neşredilmiştir. Bu çalışmanın inceleme kısmında; vak'aname müellifi Mühürdâr Ali'nin hayatı, eserin ismi, telif sebebi ve muhtevası, eserin kaynak olarak değeri ve kullanılması, yazmanın nüshaları gibi teknik kısımlara değinilmiştir. Tenkitli metin kısmında ise yazma eserin transkripsiyonu yapılmış ve dipnotlar ile de metin içindeki bazı sorunlar açıklanmış ve ek bilgiler verilerek oldukça faydalı bir çalışma vücuda getirilmiştir. Bkz. Mühürdâr Ali Efendi, *Vak'anâme-i Cafer Paşa*, (haz. Abdülhadî Uysal), İstanbul 2021, Türkiye Yazma Eserler Kurum Başkanlığı.

⁷ Vak'anâmenin bu öneminden dolayı ben de Uysal'ın çalışmasını ana kaynak olarak kullandım.

⁸ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 133. (1. Dipnot)

⁹ *Sicill-i Osmanî*'de verilen tarihler, dönem kronikleri ve vak'anâmede verilen tarihler ile mukayese edilmiştir.

¹⁰ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 321.

Cafer Paşa'nın Habsburg serhadlerindeki ilk faaliyetleri ise Diyarbekir Beylerbeyliği payesiyle 1098 Şevval/1687 Ağustos ayında Varadin'de orduya başbuğ tayin edilmesi ile başlar. O senelerde Avusturya, Budin başta olmak üzere Şimentorna, Şikloş, Peçuy, Segedin gibi Macaristan topraklarındaki kaleleri ele geçirmişti. Sadrazam Sarı Süleyman Paşa, Avusturya birliklerini durdurarak ele geçirilen yerleri tekrar elde etmek amacıyla harekete geçmişti fakat başarılı olamadı. Bunun neticesinde Varadin ordugahında askerler arasında huzursuzluk çıkınca Süleyman Paşa sancak-ı şerifi de alıp Tuna yoluyla Belgrad'a oradan Rusçuk yolu ile İstanbul'a kaçmaya karar verdi¹³. Evvela, Koca Cafer Paşa, Defterdar Seyyid Mustafa Paşa ve Yeniçeri Ağası Tekfurdağlı Mustafa Paşa, Ordu kadısı Sirozi Seyyid Abdülbaki Efendi ve Silahdar Ağası Süleyman Ağa da sadrazamla beraber gittiler. Ancak daha sonra Cafer Paşa, yeniçeri ağası ve ordu kadısı Belgrad'a vardıklarında sadrazamla gitmekten vazgeçip Varadin'e geri döndüler¹⁴. 8 Zil'kade 1098/15 Eylül 1687 tarihine gelindiğinde Koca Cafer Paşa'ya Habsburglara karşı Varadin Kalesi'ni muhafaza görevi verilmişti.¹⁵ Varadin Kalesi'ndeki vazifesini yerine getirdikten sonra Salankamen menzilinde Pojega Sancağı'na bağlı Dukin Kalesi ve etrafındaki Habsburgları buradan uzaklaştırarak 14 Zilkade 1098/21 Eylül 1687'de Zemun sahrasına geldi. Bölüklerini Belgrad önündeki köprüden geçirerek Preçav Ovası'na ulaştı. Mirahur-ı sâni Osman Ağa'nın, Sadrazam Süleyman'ın azli ve civardaki birliklerin Belgrad'da toplanarak kışı burada geçirmeleri şartıyla yerine Siyavuş Paşa'nın sadaret makamına getirildiğine dair ulaştırdığı hatt-ı hümayun¹⁶ neticesinde Cafer Paşa da Belgrad'da kışlamak üzere kaldı¹⁷.

Cafer Paşa'nın Tımişvar Muhafızlığı

Paşa'nın askeri kariyerinin en önemli dönemi 1688'de Tımişvar muhafızı ve ordu seraskeri olması ile başlar. Cafer Paşa'dan önce Tımişvar muhafızı olan Ahıskalı İbrahim Paşa'nın vazifesi sırasında Tımişvar kalesindeki askerler ulufelerinin ödenmemesi bahanesi ile isyan ederek İbrahim Paşa'yı öldürüp mallarına da el koymuşlardı¹⁸. İbrahim Paşa'nın Tımişvar'da katledildiği Belgrad'da duyulduktan sonra, serasker olan Hazinedâr Hasan Paşa orada bulunan vezirlerden Osman Paşa-zâde Ahmed Paşa'ya ve beylerbeylerinden Niğdeli Ali Paşa'ya, Deli Ömer Paşa'ya ve hatta diğer vezir ve beylerbeylerinden Tımişvar muhafızlığını kime teklif ettiyse hiçbiri bu görevi kabul etmemişti. Tımişvar Kalesi'nin stratejik önemi haiz olması ve bu sebeple devamlı saldırı altında bulunmasının yanı sıra etrafının bataklıklarla çevrili olmasından dolayı lojistik olarak desteğe ihtiyacı olduğunda çeşitli zorluklar yaşanılması gibi sebeplerle bu kalenin muhafazası zor olduğundan zikredilen kişilerin muhafazaya gelmek istememeleri muhtemeldir. -Cafer Paşa da bu göreve ikinci kez getirildiğinde gönülsüz olacaktı.- Nihayetinde bu vazife Koca Cafer Paşa'ya tevdi edildi¹⁹. Cafer Paşa, Belgrad'dan hareket ederek Semendire üzerinden Ahram'a gelmiş, Tuna Nehri'ni geçip Palanka-ı Cedîd'de bir gün dinlendikten sonra Tımişvar'a geçmişti. Paşa'nın ilk işi buradaki zorbaları etkisiz hale getirerek kalede

¹¹ Mehmed Süreyya bu tarihte Cafer Paşa'nın Canik mutasarrıfı olduğunu söyler. Bkz: Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, c. 2, İstanbul, 1996, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 382. Cafer Paşa'nın ne zaman Diyarbakır valisi olduğunu tespit edememekle beraber bu tarihte Cafer Paşa'nın Diyarbakır beylerbeyi olduğuna dair bkz: Defterdar Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., s. 233. Ayrıca bkz. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 1113.

¹² Mehmed Süreyya, a.g.e., s. 382.

¹³ Ekkehard Eickhof, *Venedig, Wien und die Osmanen: Umbruch in Südosteuropa 1645-1700*, Klet- Cotta, Stuttgart 1988, s. 386.

¹⁴ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., s. 232-238.

¹⁵ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., s. 238.

¹⁶ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., s. 238-239.

¹⁷ Cafer Paşa'nın Belgrad kışlağında beklemesi ile ilgili bkz. BOA, İE.ML. 17-1590. (24 Zil'kade 1098/ 1 Ekim 1687).

¹⁸ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., s. 293. Ayrıca Bkz. Mühürdâr Ali, s. 93.

¹⁹ Bu olay Zeyl-i Fezleke'ye göre 1099 Safer ayında gerçekleştiğinden Cafer Paşa'nın da Tımişvar muhafızı olması 1099 Safer ayına tekabül etmektedir. Ayrıca bkz. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 1113. Bu kaynağa dayanarak Kreutel de benzer bir tahminde bulunarak 1687 Aralık ayı sonunda Tımişvar muhafızı olabileceğini belirtmektedir. Bkz. Mühürdâr Ali, s. 18. (5. dipnot) ve ayrıca bkz. Kreutel, a.g.e., s. 252.

kontrol ve sükuneti sağlamak olmuştur. Birikmiş olan ulufelerin ödenmesi için bir miktar para gönderilmiş Cafer Paşa bunu ulufelerin karşılığı olarak dağıtmıştı²⁰.

Paşa, vazifesine başladığı ilk kış mevsiminden 1688 yazının sonuna kadar olan sürede Tımsıvar kalesinin tamire muhtaç olan yerleri ile kaleye girişi engelleyen top mazgalları ve kale sepetlerini²¹ yeniletti. Kale bedenlerinin tamiri esnasında Antonia Graf von Caraffa'nın Erdel tarafından 15.000 kadar Nemçe ve 10.000 kadar Macar ve Sırp askeri ile Tımsıvar üzerine hareket ettiği haberi alındı. Bu habere göre Varadiya Boğazı'ndan Lipova Kalesi'ne gelen Caraffa, 12-22 Haziran 1688'de kaleyi ele geçirmiş ve içinde bulunan halk ile vezir ağasını da esir almıştı²² Lipova ve Lugoş kalelerini alan Caraffa ve Veterani adlı komutanların emrindeki Avusturya birlikleri burada kontrolü sağladıktan sonra²³ Tımsıvar üzerine dönmek için hareket etmek üzere iken Bavyera elektörü olan Max Emanuel von Bayern, Caraffa'ya Belgrad kuşatmasına gelmesini bildirmişti. Bu haber üzerine Caraffa, Moriş nehri kıyısından sırayla Arad, Fenlak ve Çanad üzerinden Segedin tarafına yönelmiş, buradan da Tisa Nehri'ni geçip Bačka'dan Belgrad Kalesi'ne gelmiş ve 7 Ağustos 1688'de kaleyi kuşatmışlardı²⁴.

Osmanlı birlikleri Lipova, Lugoş, Beçey, Beçerek, Pançova ve Çanad civarlarında giriştikleri mücadeleler neticesinde henüz somut bir başarı kazanamamışlar da Avusturya askerlerini oldukça uğraştırmış ve birçok ganimet elde etmişlerdi. Bu ganimetlerin bir kısmını Cafer Paşa'ya vermişler, kalanını ise kendi aralarında paylaşmışlardı²⁵. Tımsıvar muhafızı Cafer Paşa, Lipova Kalesi'nin kaybedilmesine kayıtsız kalmamıştı. Kale, 18 Haziran 1688'de Avusturyalıların eline geçtikten kısa bir süre sonra Cafer Paşa, altmış kadar askeri ile harekete geçmişti. O sırada Lipova Kalesi'nde güvenliği sağlamakla görevli olan elliye yakın Nemçe askerine baskın yapıldı. Bunlardan kimi esir düştü kimi ise firar etti. Lipova Kalesi Caraffa tarafından alındıktan sonra kale kumandanı olarak General Dietrich Heinrich Freiherr von Nehem²⁶ görevlendirilmişti. Nehem'in on beş kadar atı ele geçirildi ve mirahorları da esir alındı. O sırada Lipova Kalesi'nden top atılmakta, Nemçe atlı askerleri de tüfikle Cafer Paşa'nın birliklerine karşılık vermekteydi. Fakat meşelikler arasında Osmanlı bayraklarını gördüklerinde tahminlerinden daha kalabalık Osmanlı kuvvetinin üzerlerine geleceğini düşünerek geri çekildiler ve kaleyi teslim etmek zorunda kaldılar. Cafer Paşa ve birlikleri ise elde ettikleri ganimetlerle Tımsıvar'a geri döndüler²⁷.

Paşa, Tımsıvar'a gelmesinin ertesi günü Lipova Kalesi eski kumandanı General Nehem'den binecek atlarının dahi olmadığını hiç değilse kendi atını geri göndermesini isteyen bir mektup almıştı. Lipova Kalesi'nin Cafer Paşa ve birlikleri tarafından muhasarası sırasında ganimetler arasında Avusturya kumandanının atı da vardı. Ata el konulduktan sonra General Nehem'in av köpekleri de kendiliğinden gelmişlerdi. Cafer Paşa, General Nehem'e atlarıyla beraber bu av köpeklerini de geri gönderince Avusturya kumandanı çok sevinmiş ve Paşa'ya teşekkür mahiyetinde iki araba dolusu yağ, bal, pirinç, un ve on kıyye²⁸ kahve göndermişti. Fakat Cafer Paşa bu zahireye ihtiyaçlarının olmadığını söyleyerek

²⁰ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 93 Bkz. Harun Tolasa, Kendi Kalemile Tımsıvarlı Osman Ağa- Bir Osmanlı Türk Sipahisinin Hayatı ve Esirlik Hatıraları, Konya 1986, s.46. Ayrıca bakınız; Gezer, a.g.m., s. 75.

²¹ Tahribatı engelleyen içi toprak dolu tahkimatlardır.

²² Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 94. Mihai Maxim, "Lipova", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 27, s. 194. Bu esirlerden biri de Tımsıvarlı Osman Ağa idi. Bkz. Tolasa, a.g.e., s. 54. Ayrıca bakınız; Gezer, a.g.m., s. 76.

²³ Jiri Boritzka, "Die Türkenkriege in Ungarn in den Jahren 1684–1688: Der Kaiser und seine Verbündeten im Kampf gegen den Erbfeind" West Bohemian Historical Review, 2012, no. 1, s. 110.

²⁴ 27 Ramazan 1099 / 27 Temmuz 1688'de Yeğen Osman Paşa ve maiyetindeki askerler Habsburg kuvvetlerine 18 gün kadar direnmeleri neticesinde Belgrad kalesi elden çıktıysa da 22 Muharrem 1102 / 26 Ekim 1690'da Köprülü Fazıl Mustafa tarafından geri alındı. Bkz. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., s.376. Bkz. Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116 / 1688-1704), haz. Abdülkadir Özcan, Ankara 2000, Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 1. Ayrıca bkz. Divna Djuric- Zamolo, "Belgrad" Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 5, s. 408.

²⁵ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 98.

²⁶ General Nehem 1688'den 1691 yılına kadar Lipova komutanı 1691'den itibaren ise Varadin komutanı idi. Bkz. Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 104.

²⁷ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 101-102.

²⁸ 1 kıyye, 400 dirhem yani 1,28 kiloya denk geldiğinden gönderilen kahve toplamda 12,8 kilogramdır.

kahve haricinde gelen tüm zahireyi geri göndermişti²⁹. General Nehem'in bu olaydan yaklaşık üç sene sonra (1693) Cafer Paşa'ya Belgrad Kalesi'nin yeniden muhasara edileceğini haber verecek kadar yakınlık hissetmesi oldukça ilginçtir. Bu yakınlığın sebebini sadece Cafer Paşa'nın kendisine at ve av köpeklerini geri göndermesi ile açıklamak pek mümkün değildir. Belki de General Nehem görevi esnasında bazı sorunlar yaşıyor ya da başka hesapları olmalıydı ki düşmana verilmemesi gereken bir bilgiyi iletmişti. *Vak'a-nâme* müellifi Mühürdâr Ali bu haberin verilmesindeki amacı generalin, Müslüman olmak istemesine bağlamaktadır. Hatta alınan esirlerden Pošta isimli birine “*Müslüman olsam şimdiki i'tibarımı bulup beni paşa ederler miydi?*” diye sorduğu Koca Cafer Paşa'ya aksettirilmiştir³⁰. Bu mesele net olmasa da *Vak'a-nâme*'de verilen anekdotun her türlü yorumu açık olduğu aşikardır. Bu detay haricinde General Nehem'in Zenta Muharebesi sonunda Cafer Paşa'nın cesedini çok aramış fakat bulamamış olması ve buna hayıflanması da zikredilmeye değer bir husustur³¹. Mühürdar'a göre Nehem eğer Paşa'nın cesedini bulsaydı orada defnettirip üstüne türbe yaptırılmayacağını düşünmüştü. Öyle anlaşılıyor ki, General Nehem, Cafer Paşa'ya hem insani olarak hem de bir devlet adamı ve asker olarak çok kıymet vermekteydi³². Fakat General Nehem ile ilgili verilen bu detayın başka kaynaklarla doğrulanamamasından dolayı Mühürdar'ın bu anlatımına biraz ihtiyatla yaklaşmak gerekmektedir. Mühürdâr'ın, Cafer Paşa'yı övmek ya da bölgedeki önemini daha da vurgulamak adına bu tarz bir anlatımı tercih etmiş olabileceği unutulmamalıdır.

Habsburg serhaddinde -tabii olarak- devamlı bir çatışma hali vardı. Üstelik 1688 yılında İstanbul'da yaşanan kargaşa ve Yeğen Osman Paşa'nın keyfi hareketleri sebebiyle Avusturya tehlikesine gereği gibi müdahale edilememiş, Şehirköy, Niş, Semendire ve Belgrad kaleleri kaybedilmişti. Belgrad hariç diğer üç kale Ağustos ve Eylül 1690'da tekrar geri alındı³³. Osmanlı ordusunun batı seferlerinde önemli bir yere sahip olan bu kalelerin Avusturyalılardan geri alınması büyük bir sevinç ve moral kaynağı oldu. Şehirköy, Niş ve Semendire kalelerini geri aldıktan sonra Tımişvar kalesinin durumunu öğrenmek ve bu kalelerin yeniden ele geçirildiği haberini vermek için Sadrazam Köprülü Fazıl Mustafa Paşa tarafından Siyarto Hüseyin adlı bir çavuş on kadar serhadli askeri ile Cafer Paşa'ya gönderildi. Sadrazamın, Cafer Paşa'ya hitaben yazdığı mektupta Şehirköy, Niş ve Semendire'nin fethedildiği şimdiki niyetinin ise Belgrad Kalesi'ni geri almak olduğu yazılıydı³⁴. Mektup ile gelen bu sevinçli haber karşısında Cafer Paşa şaşırarak elinde mektupla kalakalmıştı. Haberi alan Tımişvar halkı ve ümera ise duyulanarak sevinçten ağlamaya başlamışlardı³⁵.

15 Muharrem 1102/19 Ekim 1690 tarihine gelindiğinde ise sadrazam Köprülü Fazıl Mustafa Paşa'nın gayretleriyle Belgrad Kalesi kuşatılmış, 22 Muharrem 1102/26 Ekim 1690'da ise kale tekrar Osmanlı hakimiyetine girmişti³⁶. Ertesi gün Köprülü Fazıl Mustafa Paşa, Cafer Paşa'dan Lugoş ve Şebeş tarafını kontrol edip güvenliğini sağlaması için akın yapmasını istedi. Cafer Paşa bu emri yerine getirdikten sonra, elde ettiği esir ve ganimetlerle 26 Muharrem 1102/30 Ekim 1690'da Tımişvar'a dönmüştü³⁷.

Belgrad Kalesi geri alındıktan sonra Erdel'de toplanan Avusturya birliklerine karşı Tökeli İmre'nin zor durumda olduğu ve yardıma ihtiyacı olduğu haberleri geldi. Bunun üzerine Sivas valisi Silahşör Süleyman Paşa'ya Erdel'e gidecek birliklerin başına tayin olduğu ve bir an evvel askerleri toplaması

²⁹ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 103.

³⁰ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 106.

³¹ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 106.

³² Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 110-111. Ayrıca bkz. s. 111, 3. dipnot.

³³ 6 Zilkade 1101/11 Ağustos 1690 tarihinde Şehirköy, 10 Zilhicce 1101/ 14 Eylül 1690 tarihinde Niş, 13 Zilhicce 1101/ 17 Eylül 1690 tarihinde ise Semendire kalesi Avusturya'dan geri alınmıştı. Bkz. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., s. 366-367, 370-371. Ayrıca bkz. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Zeyl-i Fezleke*, s.1303.

³⁴ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 146-148.

³⁵ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 146.

³⁶ Defterdar Sarı Mehmed, a.g.e., s. 374-375. Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 149-150. Anonim Osmanlı Tarihi'ne göre Belgrad 28 Zilhicce 1101 / 2 Ekim 1690'da geri alınmıştı. Bkz. Anonim Osmanlı Tarihi, s.16. Ayrıca bkz. Ekkehard Eickhof, a.g.e., s. 395.

³⁷ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 150.

gerektiğine dair gelen emirle hazırlıklara başlayarak³⁸ Kalgay Devlet Giray Han ile veziri Bahadır Ağa askerleri ve kapı halkıyla beraber Erdel'e gitmek üzere hareket ettiler³⁹. Tımişvar'da dinlenmek üzere durduklarında, sadrazam Köprülü Fazıl Mustafa Paşa'nın Cafer Paşa'yı taltif için gönderdiği hediyeler ile Tımişvar, Göle, Yanova ve Varad kalelerindeki askerler için yedi yüz atı kendisine tevcih ettiler. Ardından Cafer Paşa, Süleyman Paşa ve birliklerine dahil olarak Lipova Kalesi'ni ele geçirmek üzere yola çıktılar. Lipova Kalesi alındıktan sonra Tatar askerleri kaleyi yağmalamak istediye de Cafer Paşa buna engel oldu.⁴⁰ Lipova Kalesi'nin alınmasının ardından Süleyman Paşa görevini yerine getirmek üzere Erdel'e gitti. Cafer Paşa da ele geçirilen topları alarak dört günde Tımişvar'a geri döndü. Ardından, 1690 yılı Ekim ayı sonlarında, padişahın Cafer Paşa'ya Erdel'e gitmesi üzerine bir emir geldi.

Erdel seferi için görevlendirilmiş olan Süleyman Paşa görevini ihmal etmekteydi. Bu sebeple Cafer Paşa'nın Sivas ve Anadolu eyaleti askeri üzerine komutan olarak tayin olunduğu ve Erdel'e gitmesi gerektiği, ikinci bir emir gelmeden de oradan ayrılmaması bildirildi⁴¹. Erdel'e doğru yola çıkan Cafer Paşa ve birlikleri iki kolborna top ve iki havan alarak önce Lipova Kalesi'ne uğramak üzere harekete geçtiler⁴². Lipova üzerinden Yanova'ya oradan da Varad'a geldiler. Cafer Paşa, birlikleri ile Lipova Kalesi'ne geldiğinde Süleyman Paşa oldukça hastaydı. Süleyman Paşa hastalığından dolayı Erdel'e gidememişti. Cafer Paşa'nın yanına geleceğinden haberi de olmadığı için oldukça endişelenmişti. Cafer Paşa, Erdel'de Tökeli İmre'ye yardım etmek için vazifelendirildiğini bu sebeple geldiğini açıkladığında, Süleyman Paşa asker desteğine ihtiyacı olduğundan bu durumdan oldukça memnun kaldı. Süleyman Paşa bir müddet sonra vefat ettiyse de Cafer Paşa'nın Erdel görevi bitmemiştir. Cafer Paşa'nın Erdel'e ilerleyişi esnasında Tımişvar Kalesi'nin de güvenliğinin sağlanması istendi⁴³. Cafer Paşa Erdel'e doğru ilerlerken aynı şekilde Graf Friedrich Veterani ve Heißler'in birlikleri birleşerek Erdel'e doğru ilerlemekteydi. Neticede bölgedeki kalelerin birçoğunun Avusturyalıların eline geçmesi, Erdel'deki Tökeli İmre taraftarlarının Veterani ve Heißler tarafından bertaraf edilmesi ve kış mevsiminin iyiden iyiye kendini hissettirmesi sebebi ile olumlu bir sonuç alınamamış ve Cafer Paşa daha büyük kayıpları engellemek için komutasında olan birlikleri ile geri dönmek zorunda kalmıştı.⁴⁴

Cafer Paşa Erdel Seferi'nden sonra hemen Tımişvar'a dönmek istediye de bu o sırada mümkün olmadı. Çünkü bir süredir Tımişvar'da zahire sıkıntısı çekilmekteydi. Eğer Cafer Paşa birlikleri ile Tımişvar'a dönerse zahire bakımından Tımişvar halkı zorluk çekecekti. Bu sebeple Paşa, doğrudan Tımişvar'a gitmek yerine zahire bakımından çok daha iyi durumda olan Lugoş ve Şebeşe'ye gitme kararı aldı⁴⁵. Cafer Paşa Lugoş'a geldikten dört gün sonra, Sadrazam Fazıl Mustafa Paşa'nın Eflak Bey'i vasıtasıyla Tımişvar'daki zahire sıkıntısı çözüldüğünü bildiren mektubu üzerine yola çıktı⁴⁶. Cafer

³⁸ BOA, A.DVNSMHHM.d.100, s. 61, hüküm no. 218. (Evâsıt-ı Muharrem 1102/ 15-22 Ekim 1690).

³⁹ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 152.

⁴⁰ Mühürdâr Ali, *Vak'anâme-i Cafer Paşa*, s. 153.

⁴¹ Zeyl-i Fezleke'de Süleyman Paşa'nın, sadrazam Köprülü Fazıl Mustafa Paşa'nın izni olmadan Lipova Kalesi'ni kuşatmasından dolayı azledildiği nakledilse de arşiv belgesinde Süleyman Paşa'nın görevini ihmal ettiği belirtilmiştir. Bkz: BOA, A.DVNSMHHM.d.100, s. 62, hüküm no. 224. (Evâhir-i Muharrem 1102/ 24 Ekim-2 Kasım 1690) Ayrıca bkz: Mühürdâr Ali, *Vak'anâme-i Cafer Paşa*, s. 154. (1. dipnot).

⁴² Mühürdâr Ali, Tökeli İmre'ye yardım amacı ile düzenlenen Erdel Seferi için 12 Safer 1102 /15 Kasım 1690 tarihini vermektedir. Bkz. Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 155. Üsküdarî Abdullah Efendi ise 16 Safer 1102/ 19 Kasım 1690'da Ösek Kalesi muhasarasında olan Topal Hüseyin Paşa'ya muhasaradan vazgeçip Erdel'deki birliklere yardıma gitmesinin bildirildiğini nakletmektedir. Buna göre Mühürdârın vermiş olduğu tarih de doğru olmalıdır. Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, c. II, haz. Recep Ahıskalı, Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA), Ankara 2017, s. 88.

⁴³ BOA, A.DVNSMHHM.d.100, s.72, hüküm no.270. (Evâil-i Rebi'ü'l-evvel 1102/3-11 Aralık 1690)

⁴⁴ Mühürdâr Ali, *Vak'anâme-i Cafer Paşa*, s. 161.

⁴⁵ Mühürdâr Ali, *Vak'anâme-i Cafer Paşa*, s. 165.

⁴⁶ Mühürdâr Ali, *Vak'anâme-i Cafer Paşa*, s. 167. Belgrad Kalesi'nin tekrar Osmanlı hakimiyetine geçmesinden yaklaşık bir ay sonra, 1102 senesi Safer ayında (Kasım-Aralık 1690) Avusturya birlikleri Belgrad yakınında Tuna nehri üzerinde "Şanis" ismi ile bilinen bir adaya şarango ile müstahkem bir kale inşa edip, içine de top ve tüfekçi koyduğu haberi alınmıştı. Bu kalenin inşası Belgrad'a zahire götürülen sefineleri engellemeceğinden Kırım Hanı Selim Giray ve sadrazam Köprülü Fazıl Mustafa Paşa'ya hemen Belgrad'a gelmelerine dair emir gönderildi. O sırada Bosna Beylerbeyi olan Hüseyin Paşa hakkında

Paşa Tımişvar'a geldikten birkaç gün sonra 12 Rebi'ül-evvel 1102/14 Aralık 1690'da Bosna Beylerbeyi olduğuna dair ferman ulaştı⁴⁷.

Bosna Beylerbeyliği

Cafer Paşa, Bosna beylerbeyliğine tayin haberini aldıktan sonra derhal hazırlıklarını tamamlayarak Bosna'ya gitmek üzere yola çıktı. Cafer Paşa'nın Bosna'ya gelmesine değin Paşa'ya vekaleten görevde bulunan mütesellim Ahmed Ağa'ya vazifesini yerine getirebilmesi için askeri ve idari görevlilere kendisine gerekli ilgi ve yardım yapılması bildirildi.⁴⁸ Cafer Paşa yirmi dört gün sonra⁴⁹ (6 Rebi'ül-âhir 1102/7 Ocak 1691) Bosna'ya ulaştı ve bölgedeki serhadlere yakın bir mevkiye bulunması hasebiyle Vitovla (Bitovnja)⁵⁰ yaylağına yerleşti. Erdel Seferi'nden yeni döndükleri için Cafer Paşa ve birliklerinin ne giyecekleri ne de mühimmatları yeterli değildi. Bosna'da da o sıra zahire ve mühimmat sıkıntısı yaşanmaktaydı. Cafer Paşa bu sıkıntıları gidermek için çavuşlar kethüdasından giyim ve diğer masraflar için on beş kese akçe nakit, sekiz yüz arşın çuka ve iki yüz arşın kumaş istedi. Elbette mühimmata da ihtiyacı vardı. Arzuhal ile durumu bildirmesi üzerine Belgrad'dan otuz kantar top barutu (barut-ı siyah), otuz kantar tüfek barutu ve elli kantar kurşun gönderildi⁵¹.

Bu sırada Salankamen Seferi için harekât başlatılmış ve ordu-yı hümâyûn Niş'ten hareketle Belgrad'a gelmişti⁵². Orduya destek için paşadan mühimmat ile 100 piyadeyi acilen Belgrad'a göndermesi istendi⁵³. 24 Zilkade 1102/19 Ağustos 1691'de gerçekleşen Salankamen Muharebesi'nde Osmanlı ordusu yenildi ve Sadrazam Köprülü Fazıl Mustafa Paşa şehit, yerine ise Halil Paşa sadrazam oldu⁵⁴. Cafer Paşa ise Vitovla'ya geri döndü. Vitovla yolunda iken Ludwig Wilhem von Baden⁵⁵ komutasındaki Avusturya birliğinin Bosna'ya doğru ilerlediğini öğrenince, tüm birlikleriyle Orahoviça⁵⁶ denilen yerden bu birliğin önüne çıkmayı planladı. O sırada nehirlerin taşması dolayısıyla yollar çamur ve bataklık haline gelmişti. Avusturya birlikleri bu bataklık ve çamur engelini aşamadı ve geri dönmek zorunda kaldı.

Bosna üzerindeki bu tehdit ortadan kalktıktan sonra yaklaşık bir sene boyunca Bosna'da huzur ve sükûnet hakimdi. Cafer Paşa'nın Osmanlı ordusunun lojistik ihtiyaçlarının karşılanmasında da katkısı oldu. Banaluka baruthanesinde yeniden humbara dökülecekti. O sırada baruthanenin güvenliği Paşa tarafından sağlandı⁵⁷. Bu hizmetler devlet merkezi tarafından takip ve takdir ediliyordu. Paşa'nın daha büyük sorumlulukları yerine getirebileceği anlaşılmış olmalı ki Bosna beylerbeyi olarak görev aldıktan yaklaşık bir sene sonra, 21-30 Rebi'ül-evvel 1103/11-21 Aralık 1691'de Belgrad muhafızlığına getirildi⁵⁸. Belgrad Kalesi batı seferlerinde önemi haiz bir mevkiydi. Kale muhafızlığı için Cafer Paşa'nın gerekli kabiliyet ve tecrübeye sahip olduğu artık şüphesizdi.

halktan gelen şikayetler üzerine Cafer Paşa Bosna beylerbeyi oldu. Tımişvar muhafızlığına ise Ahmed Paşa getirildi. Bkz. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayât*, s. 378.

⁴⁷ BOA, A.DVNSMHH.d.100, s. 112, hüküm no. 430.(12 Rebi'ül-âhir 1102/ 13 Ocak 1691).

⁴⁸ BOA, A.DVNSMHH.d.100, s. 112, hüküm no. 430.(12 Rebi'ül-âhir 1102/ 13 Ocak 1691).

⁴⁹ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 169.

⁵⁰ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 172. Bkz. 2. dipnot.

⁵¹ BOA, AE.SSÛL.II,17/1711.

⁵² Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 173.

⁵³ BOA, A.DVNSMHH.d.101, s. 94, hüküm no. 301.

⁵⁴ BOA, A.DVNSMHH.d.102, s. 28, hüküm no. 101.

⁵⁵ Osmanlı kroniklerinde Prinç Luy olarak bilinmektedir.

⁵⁶ Bugün Hırvatistan sınırlarında bulunan Rahoviçe isimli şehirdir.

⁵⁷ BOA, A.DVNSMHH.d.100, s. 127, hüküm no. 485.

⁵⁸ BOA, A.DVNSMHH.d.102, s. 193, hüküm no. 405. (21-30 Rebi'ül-evvel 1103/ 11-21 Aralık 1691) Defterdar, tarihinde ve mühimme defterinden anlaşıldığı üzere Cafer Paşa 1104 senesi Rebi'ül-evvel ayında ikinci kez Belgrad muhafızlığına tayin edildi. Bkz. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., s. 438. BOA, A.DVNSMHH.d.104, s. 97, hüküm no. 434. (Evâil-i Rebi'ül-evvel 1104/ 10-19 Kasım 1692)

Belgrad Muhafızlığı ve Halep Beylerbeyliğine Tayini

Bosna'dan Belgrad'a gelen Cafer Paşa ve kapı halkı oldukça sert geçen kış mevsiminden dolayı bu yolculuklarında oldukça zor zamanlar yaşadı. Bu meşakkatli yolculuktan sonra Belgrad'a gelen Cafer Paşa Adana valisi olduğu haberini aldı ve burayı iltizam olarak Çekemoğlu Mehmed Ağa'ya vererek Belgrad'daki görevine başladı⁵⁹.

Belgrad Kalesi coğrafi konumu itibarıyla hem bölgenin güvenliği hem de zahire temini gibi hususlardan dolayı önem arz etmekteydi ve bu sebeple gerekli bakım, tamir ve inşa faaliyetleri sıkça yapılmaktaydı⁶⁰. Yaz aylarında Cafer Paşa kalenin Sava Nehri tarafındaki burç ve tabyalarını denetlerken bir tabyanın inşa edildiğini görmüştü. Bu tabyanın temeli Avusturyalılar tarafından atılmış olup 1690'da Belgrad Kalesi yeniden ele geçirilince aynı şekilde Osmanlılara tevâris etmişti. Fakat bu tabyanın inşası için gerekli kaynak yoktu. Hatta Cafer Paşa daha Belgrad'a gelmeden önce kalenin tamiri için Serasker Topal Hüseyin Paşa on bin kuruş istemiş ve Cafer Paşa da aynı husus için bir arz gönderdiyse de henüz bir cevap gelmemişti⁶¹. Tabii olarak Cafer Paşa tabyanın inşasının acilen yapılmasını istediğinden başka seçenekler düşünmeye başlamıştı. Öncelikli olarak kale dizdarından ihtiyaçları olan kireci temin edecek birkaç nefer istemişti. Yıkılan binalardan kalan taşlardan kireç elde edilmek üzere sekiz tane kireç fırını yaptırmış ve otuz kadar ulufeli kimseyi burada vazifelendirmişti. Fakat bu görevliler bu zamana kadar bu şekilde kale imar ve tamir etmediklerini Cafer Paşa'ya bildirmiş ve neticede 1690 yılında Osmanlılara esir düşen Kandiyeli Andrea Cornaro'ya⁶² bu görev verilmişti⁶³. Cornaro kireç fırınlarının küçük olması ve işçilerin ağır çalışmasından dolayı yeni fırın ve işçiye ihtiyacı olduğunu bildirmişti. Bunun üzerine üç yüz Macar esiri zindandan çıkartılıp bir kısmı yeni kireç fırınlarının yapılması ve çalıştırılmasında, bir kısmı taş kesilmesi ve bir kısmı da kale tamirinde görevlendirilmişti. Bu çabaların sonucunda tabya on sekiz günde tamamlanmıştı⁶⁴.

30 Haziran 1692 yılında sadrazam Hacı Ali Paşa Avusturya seferi niyeti ile Edirne'den yola çıkmıştı⁶⁵. Fakat bu birliklerin gecikmeleri ve Varad Kalesi'nin Avusturya kuşatmasına daha fazla dayanamamasından dolayı kaleyi teslim etmeleri sebebiyle Varad'dan vazgeçilmiş, Yeniçeri Ağası İsmail Paşa, Anadolu Beylerbeyi Mısırlı-zâde İbrahim Paşa ve Konya beylerbeyi Hasan Paşa ile yeniçeri ve eyalet askerleri ile 2 Ağustos 1692'de Belgrad Kalesi'ne gelmişlerdi. Belgrad'a gelindiğinde ordunun ne yöne gideceği müzakereleri yapıldı. Bu müzakereler neticesinde ise bir süre daha Belgrad'da kalma ve Belgrad Kalesi'nin tahkimine yardım etme kararı alındı⁶⁶. Kale ve tabyalar tamir edildiği sırada Tımsıvar'a zahire nakli konusu gündeme geldi. Zahire nakli için Topal Hüseyin Paşa görevlendirilmiş ve Tımsıvar muhafazasına tayin edilmişti.⁶⁷ Cafer Paşa'ya ise Topal Hüseyin'in mansıbı olan Halep beylerbeyliği ve Belgrad seraskerliği tevcih edildi⁶⁸. Avusturya ise bu sırada Fransa ile de savaş halindeydi. Bu yüzden Osmanlılarla doğrudan bir muharebeye girişmek

⁵⁹ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 176- 177.

⁶⁰ Belgrad Kalesi'nin önemine dair bkz. Ömer Gezer, Kale ve Nefer; Habsburg Serhaddinde Osmanlı Askeri Gücü (1699-1715), İstanbul 2020, s. 178-216.

⁶¹ Cafer Paşa'nın Belgrad Kalesi'nin tamiri için gönderdiği arza 6 Şaban 1104/12 Nisan 1693'te zahriye olarak bir hüccet yazılmış ve buna göre kalenin tamiri için Cafer Paşa'ya gönderilmek üzere Bosna cizyesinden 4 yük akçe, Bosna cizyedarı Mehmed Ağa'dan alınmıştır. Fakat bu meblağ 3 Ağustos-12 Eylül arasında Avusturyalıların Belgrad'ı kuşatma denemeleri yüzünden gecikmiş ve 12 Safer 1105/ 13 Ekim 1693'te Belgrad'a ancak gönderilebilmiştir. Bkz. BOA, İE.ADL., 5-331.

⁶² Andrea Cornaro 1688'de Belgrad Kalesi Avusturya'nın eline geçince bu kalenin tamir ve tahkim işlerinin başına geçirilen mimar ve askeri mühendisti. 1690'da Osmanlılar Belgrad'ı geri aldıklarında esir düşmüş ve bu vakitten sonra Osmanlılar için çalışmaya başlamıştı. Bkz. Ömer Gezer, a.g.e., s. 203.

⁶³ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 178.

⁶⁴ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 180.

⁶⁵ Abdülkadir Özcan, "Hacı Ali Paşa", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 14, s. 194.

⁶⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, Ankara 1988, c. 3, s. 550

⁶⁷ Hüseyin Paşa'nın bu tayini için bkz. BOA, A.DVNSMHH.d.104, s. 87, hüküm no. 386. (Evâhîr-i Muharrem 1104/ 1 Ekim-11 Ekim 1692).

⁶⁸ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 181.Ayrıca bkz. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 1473. Halep valiliği daha sonra 18 Aralık 1694'te Dursun Mehmed Paşa'ya tevcih edildi. Bkz. Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 236. (4. dipnot)

istemiyordu. Avusturya kuvvetlerinin kışlaklarına çekildikleri haberi alındığında (1692) sadrazam Hacı Ali ordu ile Edirne'ye geri döndü⁶⁹.

Kısa bir süre sonra Sadrazam Hacı Ali Paşa azledilip yerine Bozoklu Mustafa Paşa tayin edildi. Cafer Paşa ise serhadlere zahire ve cephaneye temini ile ilgilenmekteydi. O sırada Kırım Hanı Hacı Selim Giray'dan, Avusturya birliklerinin Erdel'e doğru hareket ettiği haberi gelmişti. Ayrıca Avusturya'nın Varadin komutanı General Nehem'in Cafer Paşa'ya yazdığı mektupta Belgrad Kalesi'nin kuşatılacağı haberi geldi. 23 Şevval 1104/27 Haziran 1693'te Cafer Paşa bu haberi derhal Sadrazam Bozoklu Mustafa Paşa'ya ilettiler. Giray, Erdel tarafının güvende olduğundan emin olduktan sonra Cafer Paşa'dan gelen haber üzerine Belgrad'a yöneldi. Sadrazam Bozoklu Mustafa ile Rusçuk'ta buluşarak Belgrad'a doğru hızla ilerlediler. Bu sırada Karl Eugen von Croy'un başında bulunduğu Avusturya güçleri Sava Nehri'ne bir köprü inşa ederek Belgrad'a geçmiş, Osmanlı ordusunun gelişini engellemek için hendekler kazmış ve ağır toplarla kaleyi dövmeye başlamıştı. Cafer Paşa kaleyi büyük bir gayretle savunmaktaydı. Zaman zaman aksilikler yaşasa da -Kemankeş Tabyası'nda Topçubaşı Ahmed Ağa'nın top atışında iki kere hata yapması gibi- Avusturya güçlerine karşı büyük bir kararlılık göstermekteydi. Nihayet tam da Avusturya ordusunun genel taarruzunun başladığı 7 Muharrem 1105/8 Eylül 1693'te Kırım askerleri ile sadrazam, Cafer Paşa'nın yardımına geldi. Çarpışmalar devam ederken Cafer Paşa kale beden ve tabyalarını teftiş ettiği esnada orta kapı kısmındaki köprüye Avusturyalıların attığı bir humbaranın verdiği zarar ile sağ uyluğundan yaralanmıştı.⁷⁰ Tedavisinin yapılmasının ardından, sadrazamın otağına davet edilip kahve ve şerbet ikramından sonra kendisine serasere kaplı samur kürk giydirilmiş ve akşam da Cafer Paşa için ziyafet verilmişti.

Osmanlı birlikleri Tuna'dan Vidin tarafına ve oradan hızla Morova Nehri'ni geçtikten sonra Yogodine'den kuzeye doğru savaş düzeni alarak ilerledi. Osmanlı birliklerinin bu ilerleyişini gören Avusturya öncü birlikleri, Semendire'de bulunan Rumeli beylerbeyi ve Kırım Hanı'nın kuvvetlerinin baskınına uğradı ve bu baskın üzere Avusturya ordusu köprüyle Sava'dan geçti ve ardından köprüyü de yıkarak kaçtı⁷¹. Avusturya ordusunun bölgeyi terk etmesinden sonra Belgrad Kalesi'nin tamirine derhal başlandı. Yağmurlar başlayıp kış mevsimi de yaklaştığından Sadrazam Bozoklu Mustafa Paşa ordu ile Edirne'ye gelmiş ve gerekli görülen mevkilere asker yerleştirmişti.⁷²

Sadrazam Bozoklu Mustafa 15 Recep 1105/12 Mart 1694'te azledilip yerine Trablusşam valisi (Sürmeli) Ali Paşa getirildi ve yeni bir sefer için Belgrad tarafına gönderildi⁷³. Yeni sadrazam Belgrad'a gelinceye kadar da Cafer Paşa serasker olarak görevlendirilerek kendisine kıymetli hediyeler ile 2000 akçe ve kale muhafazasında kullanması için elli kese akçe gönderildi.⁷⁴ İlkbahar aylarına gelindiğinde Cafer Paşa, Halep'teki kardeşi Yusuf Bey'i ziyarete gitti. İki ay kadar burada kalıp Belgrad'a doğru yola çıktı. Bu sırada Avusturya üzerine sefer hazırlıkları tamamlanmış ve Sadrazam Sürmeli Ali Paşa Belgrad'a ulaşmıştı (24 Zilhicce 1105/16 Ağustos 1694)⁷⁵. 6 Muharrem 1106/27 Ağustos 1694 'te ise Cafer Paşa kapı halkı ile orduya katılmak üzere Zemun sahrasına geldi⁷⁶. Sürmeli Ali Paşa, Cafer Paşa'nın da ordu ile sefere katılmasını uygun gördüğü için Varadin'e gelmesini bildirdi

⁶⁹ Uzunçarşılı, a.g.e., s. 551.

⁷⁰ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 194-195.

⁷¹ Bu olayı Mühürdâr Ali anlatırken Yalağası Osman Ağa ile üç döt bin mikdarı Kırım askerinin Habsburg birliklerine baskın yaptığını nakleder. Silahdar ise Rumeli beylerbeyi ile Kırım askerlerinin baskın yaptığını anlatır. Bkz. Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 203. Ayrıca bkz. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s.1507. 1693'te Belgrad Kalesi'ne yapılan bu saldırıda Habsburg ordusunun nitelik ve nicelik olarak Osmanlı ordusundan çok daha geride olduğu, Osmanlıların Tuna donanmasının mürettebat ve techizat bakımından çok daha iyi olduğu dört yıl sonra (1697 Şubat ayı) Saray Harp Şurası'nda yapılan görüşmelerde tekrar hatırlatılmıştı. Bkz. OeStA, Kriegsarchiv, Feld akten, Alte Feldakten, Hauptreihe Akten 206, fask.1, 8.

⁷² Defterdar Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., s. 467.

⁷³ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 209.

⁷⁴ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., s. 477.

⁷⁵ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 214. (1. dipnot)

⁷⁶ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 214. Ayrıca bkz. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 1542.

ve Cafer Paşa geri dönene kadar Belgrad muhafazasına da Arapgir Sancağı mutasarrıfı olan İsmail Paşa başbuğ olarak tayin edilerek 19 Muharrem 1106/9 Eylül 1694'te Varadin'e ulaşıldı⁷⁷.

Karlofça tarafında olan Osmanlı birlikleri, zaman kaybetmeden Avusturya ordusuna saldırıya başlamıştı. Bu seferde Başka yakasına dört oda yeniçeri ve Topçubaşı Mehmed Ağa'nın kontrolündeki dokuz parça balyemez top ile memur olan Cafer Paşa, yukarı Ilok tarafına memur olan Rumeli beylerbeyi Mahmud Beyzade Mahmud Paşa ile kapı halkı ve mîrî Arnavut piyadesi ile hazır bulunmaktaydı⁷⁸. Cafer Paşa'nın büyük katkıları olduğu gibi her savaşta olabilecek aksilikler de yaşanmıyor değildi. Gece saatlerinde Avusturya taburuna yakın yerden yürüyen Osmanlı birliklerinin sesleri karşı taraftan duyulunca Osmanlı birlikleri üzerine ateş açıldı. Osmanlı birliklerindeki Arnavud piyadeler de yaylım ateşi ile karşılık verdiler. Fakat atılan kurşunlar Avusturya metrislerine değil ya havaya ya da geride bulunan Osmanlı süvarilerine gelmekteydi ki bunlar Cafer Paşa'nın askerleriydi. Bu süvariler de Avusturyalıların kendilerine saldırdıkları zannıyla tüfeklerine sarıldılar. Arnavud askerleri bu durum karşısında çareyi kaçmakta buldular. Süvarilerin devam ettirdiği yaylım ateşi Avusturya metrislerine gelmeye başladığında da bu sefer Avusturya askerleri metrisleri boşaltıp Varadin'e doğru kaçtılar. Cafer Paşa'nın emrindeki süvariler ise düşmanın üzerlerine saldıracağı zannıyla kaçtı ve bu hengamede çok sayıda Arnavud piyadesi ezilerek öldüler⁷⁹.

Varadin seferi bu şekilde cereyan ederken bu noktada Cafer Paşa'nın emrinde mühtedi bir humbaracı olan Osman Ağa'nın bu seferdeki faydalarından bahsetmek de gerekir. Varadin Kalesi'nin çok yakınlarında bulunan Avusturya birliği Cafer Paşa için tehlike arz etmekteydi. Cafer Paşa, humbaracısı Osman'ı çağırıp birliklerin olduğu mevkiye kadar humbaraları yetiştirip yetiştiremeyeceğini sorar ve aldığı olumlu cevapla memnun olur. Paşa'yı esas memnun eden ise Osman Ağa'nın atışının isabetli olmasıdır. Osman Ağa, Avusturya birliklerine ait çadıra doğru isabetli bir atış gerçekleştirmiş ve çadır etrafındaki Avusturya askerleri ile atları zarar görmüş, kalanı da kaçırmıştı. Bu olaydan sonra ise Avusturya birlikleri o mahalle gelememişlerdi⁸⁰.

Varadin Seferi'nin uzaması, yağmur sebebiyle metrislerin dolması, asker ve atların çamura saplanarak zor anlar yaşanması ve tüm bu zorluklara ek olarak kış mevsiminin gelmesi işleri daha da zorlaştırmaktaydı. Bu şartlar altında düşmana mukavemet etmek çok zordu. Bu sebeplerden dolayı Osmanlı ordusu geri çekilip 8 Safer 1106/28 Eylül 1694'te⁸¹ Belgrad'a geri döndü⁸². Cafer Paşa ise Tımsıvar ve Göle kalelerinin zahire ve mevaciblerinin nakli ile görevlendirildi⁸³. Cafer Paşa ve Kırım askerleri Pançova yakasından Tımsıvar'a gidip zahire ve mevaciblerini teslim ettikten sonra Göle'ye doğru ilerlediler. Fakat son yağışlardan dolayı Moriş Nehri taşmış ve yağmur hala dinmemişti. Üstelik Varadin altında olan Erdel komutanı Graf Friedrich Veterani'nin Moriş Nehri güzergahında bulunan Arad'da bekleyerek Göle zahiresinin götürülmesini engelleyeceği haberi alındığından yirmi gün kadar daha Tımsıvar'da beklemek zorunda kalındı. Cafer Paşa'ya zahire ve mevacib nakli ile ilgili verilen emir tekrar gönderildikten sonra⁸⁴ diğer paşalar ve Kalgay aralarında görüşerek hareket etmeye karar verdiler. Osmanlı askerleri atış menzili dışında kaldıklarından düşman taburları karşısından herhangi bir çatışma ve zorluk yaşamadan geçtiler. Bir buçuk saatlik yolu geri gelip Tımsıvar'a döndüklerinde durumu sadrazama anlatıp Göle'nin zahire ve mevacibini Tımsıvar'da bıraktılar. Osmanlı ana ordusu ile Belgrad'a dönmesi emredildiğinden dokuz gün kadar Tımsıvar ormanlıklarında bekleyip ana ordu

⁷⁷ Cafer Paşa yerine vekil olarak İsmail Paşa'nın tayin tarihi 13 Muharrem 1106/3 Eylül 1694'tür. Bkz. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 1544-1545. Ayrıca bkz. Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 214.

⁷⁸ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 215.

⁷⁹ Müellif Ali bu olaya "Çalı Bozgunu" dendiğini söylemektedir. Bkz. Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 215.

⁸⁰ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 219.

⁸¹ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., s. 493.

⁸² Yaşanan zorluklar için bkz. Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 220-222.

⁸³ Bu görev Cafer Paşa ve beraberinde Kırım askerleri, Rumeli Beylerbeyi ile on iki beylerbeyi ve kapı halklarına Evâhir-i Rebi'ü'l-evvel 1106/ 8-18 Kasım tarihleri arasında verilmiştir. Bkz: BOA, A.DVNSMHHM.d.105, s. 13, hüküm no. 33. Kroniklerde verilen 8 Safer 1106/ 8 Ekim 1694 tarihi yanlış olmalıdır. Bkz. Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 223. (1. dipnot) Ayrıca bkz. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., s. 494.

⁸⁴ BOA, A.DVNSMHHM.d.105, s. 13, hüküm no. 34.

ile beraber Belgrad'a gittiler. Cafer Paşa Belgrad muhafazasına yeniden memur olduktan sonra ana ordu 29 Rebi'ül-evvel 1106/17 Kasım 1694'te⁸⁵ Edirne'ye hareket etti⁸⁶.

Askerî cephede olaylar bu şekilde cereyan ederken, siyasî olarak karışık günler yaşanmaktaydı. II. Ahmed'in vefatından sonra Sürmeli Ali'nin, II. Ahmed'in oğlu İbrahim'i tahtın varisi olarak göstermesine rağmen, Hazine Darbaşı Nezir Ağa gibi kişilerin desteği ile II. Mustafa hanedanının en büyüğü sıfatı ile 21 Cemâziye'l-âhir 1106/6 Şubat 1695'te tahta geçti⁸⁷. Yeni padişahın ilk ve tek gayesi Avusturya'dan intikamla kaybedilen kaleleri geri almaktı. Hatta sadrazam Sürmeli Ali'ye gönderdiği hatt-ı hümayunda “*Ba'de'l-yevm zevk u râhatı ve safâyı kendümüze harâm eylemişizdir*” diyerek seleflerinin aksine ömrünü av ve eğlence ile değil seferler ile geçireceğini ve cedit Sultan Süleyman gibi kendisinin ordu başında sefere çıkacağını net bir şekilde ifade edip sadrazam ve diğer devlet erkanının da aralarında görüşüp kararlarını bildirmesini istemişti⁸⁸. Sadrazamın başkanlığında yapılan görüşmenin neticesinde padişah ordu ile gelirse bunun maddi yükü arttıracığından padişah olmadan sefere çıkılabileceği kararlaştırıldı. Fakat II. Mustafa “*bana ağırlık ve hazîne lâzım değil mahallinde kuru ekmeğ yirim*” diyerek ordu ile sefere çıkacağını söyledi ve gerekli hazırlıkların hemen yapılmasını istedi⁸⁹. Bu hazırlıklar içinde Tımsıvar Kalesi'nin derhal tamir edilmesi emri vardı. Buna göre Tımsıvar Kalesi'nin tamiri için yüz kırk araba ve Belgrad'a zahire temininde kullanılmak üzere iki yüz seksen araba Eflak voyvodası tarafından Cafer Paşa için tedarik edecekti⁹⁰. Seferden kısa süre önce padişahın hocası aynı zamanda da şeyhülislam olan Feyzullah Efendi'nin etkisi ile Sadrazam Sürmeli Ali Paşa azledilerek yerine 17 Ramazan 1106/1 Mayıs 1695'te Elmas Mehmed Paşa sadrazam tayin edildi⁹¹.

Bu ortamda 1695 seferi başlamış 19 Zilkade 1106/1 Temmuz 1695'te Edirne'den hareket eden ordu önce Filibe'ye ardından 29 Zilkade 1106/11 Temmuz 1695'te Sofya'ya gelmişti. Ordu Sofya'da iken Elmas Mehmed Paşa ile Şeyhülislam Feyzullah Efendi, Cafer Paşa'ya Avusturya askerinin durumunu ve seferin hangi yönden yapılması lazım geldiğini soran birer mektup yolladılar. Cafer Paşa da bu gelen mektuplara cevap olarak düşmanın hareketi ile ilgili mütemadi olarak haber alındığı ancak seferin ne yönden yapılacağını kararının kendisini veremeyeceğini, ordu Belgrad'a geldiği zaman bir meşverette karar verilmesinin daha uygun olacağını söyleyen bir mektupla cevap verdi⁹². Padişahın başında bulunduğu ordu 28 Zilhicce 1106/9 Ağustos 1695'te Belgrad'a ulaşmıştı⁹³. Belgrad'a ulaşıldıktan birkaç gün sonra kalenin ve buradaki mühimmatın kontrolü için bir takım atış talimleri yapılmasının ardından II. Mustafa, sadrazamın vasıtasıyla Koca Cafer Paşa'yı huzuruna çağırarak “... *güzel hizmet itdin, ber-hürdâr ol, etmeğim sana halâl-hoş olsun...*” diyerek buradaki hizmetlerini Paşa'ya samur kürk giydirerek takdir etmişti⁹⁴. Ayrıca Belgrad Kalesi'nin eksikliğinin de olup olmadığını sorduktan sonra Paşa'nın Sava Nehri tarafındaki iki tabyanın tamire muhtaç olduğu cevabı üzerine buranın derhal tamir ettirilmesini emretmişti.

⁸⁵ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., s. 501.

⁸⁶ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 223-224.

⁸⁷ Abdülkadir Özcan, “Mustafa II” Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 31, s. 275.

⁸⁸ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., s. 522-523. Ayrıca bkz. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretname İnceleme-Metin (1106-1133 / 1695-1721)*, (haz. Mehmet Topal), Ankara 2018, s. 71. Raşid Mehmed Efendi, Çelebizâde İsmail Asım Efendi, Tarih-i Raşid ve Zeyli, (haz. Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır, Ahmet Zeki İzgöer), İstanbul 2013, c. 1, s. 484-485.

⁸⁹ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 71.

⁹⁰ BOA. İE.HR.5-473. (Bu belge 3 Zilkade 1106/ 15 Haziran 1695 tarihlidir.)

⁹¹ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 99. Ayrıca Bir başka bilgiye göre Belgrad muhafazası için asker istenmiş ve Edirne'de asker tedarik edildikten sonra kış sebebiyle askerlerin isteksizliği üzere çıkan kargaşada Sürmeli Ali Paşa etkili olamaması sebebiyle sadrazamlıktan azledilmişti. Bkz. Anonim Osmanlı Tarihi, s. 110. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa'nın “Nusretname” sinde ise II. Mustafa'nın verdiği cülus bahşişinin yeniçerilere dağıtılmadığı için yeniçerinin isyana kalkıştığı bu sebeple Belgrad muhafazasına destek için gitmek istemedikleri ve yeniçeriyi Sürmeli Ali Paşa'nın kıskırttığı haberleri üzerine azledildiği belirtilmektedir. Bkz. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 96-99.

⁹² Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 225-227.

⁹³ Raşid Mehmed, a.g.e., s. 503.

⁹⁴ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 132.

Ertesi gün yani 2 Muharrem 1107/13 Ağustos 1695'te II. Mustafa, Sadrazam Elmas Mehmed Paşa, Şeyhülislam Feyzullah Efendi, Cafer Paşa arasında toplanan meşverette sefer güzergahı tartışılmaya başlandı⁹⁵. Bu meşverette iki ayrı görüş öne sürülmüştü. Bunlardan ilki ordunun Sava Nehri'nden Zemun sahrasına geçerek Varadin'i kuşatmasıydı. Diğer görüş ise Tuna Nehri'nden Paçova'ya geçerek Tımsıvar Kalesi için devamlı tehlike arz eden Lipova, Lugoş ve Şebeş kalelerinin alınmasıydı. Varadin'in alınmasının oldukça güç olması ve vakit kaybına sebep olacağından Tımsıvar ve Belgrad'ın güvenliğinin sağlanması daha öncelikli bir konuydu. Buna göre Tımsıvar'dan hareketle Moriş Nehri geçilerek önce Lipova'ya ardından ise Bofça, Şebeş, Lugoş, Titel ve Lipova üzerine gidilmesi uygun görüldü⁹⁶. Bu kararın verilmesinde Cafer Paşa'nın teklifi ve “*Belgrad Tımsıvar'sız, Tımsıvar Belgrad'sız olmaz*” sözü etkili olmuştu⁹⁷.

II. Mustafa ordu ile Paçova'ya geçerek Lipova'ya giderken Cafer Paşa'yı ise Belgrad Kalesi neferleri ve diğer birliklere başbuğ tayin etti⁹⁸. Belgrad ve çevresi kalelerin muhafazası için yapılması gerekenler bildirilerek civar kale muhafızları ve vezirlere Cafer Paşa'nın emirlerine göre hareket etmeleri ve bölgenin güvenliğini sağlamakta yükümlü oldukları bildirilmişti⁹⁹. II. Mustafa'nın ordu ile Paçova'ya hareketinden sonra Varadin'de bulunan Avusturya askeri Belgrad'a doğru hareket ederse Sava Nehri'ni geçmelerine izin verilmeyecekti. Bir diğer olasılık olarak Avusturya ordusu Varadin'den çıkmaz ya da Tımsıvar'a ilerler ise Cafer Paşa maiyetindeki asker ve donanma ile Titel Kalesi'ni ele geçirip ardından kaleyi yıkacaktı.¹⁰⁰ Belgrad'da kararlaştırılan plana göre hareket edilip Osmanlı ordusu Tımsıvar'dan Lipova Kalesi'ne doğru ilerlemeye başladı. Fakat Habsburglar, Osmanlı ordusunun Tımsıvar civarında olduğunu öğrenmiş ve Segedin köprüsünden Tımsıvar yakasına geçmişti. Bu esnada Osmanlıların lehine olacak bir haber alındı. Cafer Paşa'nın casuslarından ve Sırp Prenslere biri olan Irig Prensi tarafından Avusturya ordusunun bu hareketi bildirilmişti.¹⁰¹ O esnada Sultan Mustafa Han Tabyası'nda bulunan Cafer Paşa, Avusturya tehlikesini bertaraf etmek için hemen topçubası ve humbaracıbaşından dört parça balyemez ile birkaç parça kolonborna top ve dört havanı tabya yakınına yerleştirmelerini istedi. Avusturya ordusunun Belgrad'a saldırma ihtimali de olduğundan vezirler ile Tuna kaptanına asker ve donanmanın mühimmatları ile hazır halde bulunması için haber göndererek Belgrad muhafazası için Halep Beylerbeyi Dursun Mehmed Paşa'yı yerine vekil olarak bıraktı¹⁰². Kendisi de hazırlattığı birlikler ile önce Zemun'a ardından Tisa Nehri'nden geçerek Titel'e geldi¹⁰³. Tuna donanması vasıtasıyla gemilerle taşınan askerler Titel'e iki saat uzaklıktaki sazlıkta karaya çıkartıldı. Bosna askerleri ile Fazlullah Ağa, Cafer Paşa ve yanındaki askerlerden daha önce Titel'e gelerek General Nehem'in dört-beş bin kadar askeri ile savaşmıştı. Osmanlı askerlerine mukavemet edemeyen General Nehem Varadin'e geri dönerek buradaki Habsburg birliklerine Osmanlı askerlerinin Titel'de olduğunu ve Cafer Paşa'nın da Tuna donanması ve 40.000 asker ile tam teçhizatlı olarak önce Titel'e, ardından Segedin'den geçerek Varadin'e geleceğini haber verdi¹⁰⁴. Bu gelişmeler neticesinde Cafer Paşa'nın komutasındaki birlikler 5 Safer 1107/15 Eylül 1695'te Titel Kalesi'ni muhasara etti. Kale tüm gün top ve humbara ile dövülüp ertesi gün ise tamamen Osmanlıların kontrolü altına girdi¹⁰⁵.

⁹⁵ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 227. Ayrıca bkz: Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 132-133.

⁹⁶ Tahir Sevinç, *1695 ve 1696 Avusturya Seferlerinde Organizasyon ve Lojistik*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2010, s. 13-14.

⁹⁷ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 133.

⁹⁸ BOA, A.DVNSMHH.d.106, s. 237, hüküm no. 850. (Evâil-i Muharrem sene 1107/ 12 Ağustos-21 Ağustos 1695) Bu hüküme göre Cafer Paşa belirtilen tarihler arasında serasker olarak tayin edilmiş olmalıdır.

⁹⁹ BOA, A.DVNSMHH.d.106, s. 238, hüküm no. 852.

¹⁰⁰ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 140.

¹⁰¹ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 229.

¹⁰² Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 229-230. Ayrıca bkz. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., s. 555. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 162.

¹⁰³ BOA, a.g.e., s. 250, hüküm no. 954.

¹⁰⁴ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 230-231.

¹⁰⁵ Mühürdâr Ali, a.g.e., s.231. Ayrıca bkz. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 163.

Titel Kalesi'nin kontrol altına alınması ile kalede bulunan üç-dört yüz kadar Avusturya askeri teslim oldu. Cafer Paşa tüm kılıç ve tüfeklerini vermeleri ve kalede bulunan Müslüman kadın ve çocuklara zarar vermemeleri karşılığında isteklerini kabul edip eman kağıdı vereceğini söyledi. Kaleden alınan esirler de Feyzullah ve Mustafa beyler tarafından Cafer Paşa'ya getirildi. Bu esirler arasında Cafer Paşa'yı uzun zamandır uğraştırmış olan General Stephan Brodan Stetta da vardı¹⁰⁶. Cafer Paşa, Stetta'yı uzun zamandır alt etmek istiyordu ve Titel'e doğru gelmekteki esas amacı Stetta'yı mağlup etmekti¹⁰⁷. Generali esir olarak ele geçirmek Cafer Paşa'nın öfke ve hırsını yatıştırmamıştı. Titel'den Avusturya askerinin çıkarıldığı esnada Varadin tarafından Habsburglara ait bir yardım birliği geldi ve cephaneliğe atış yaparak imha ettiler¹⁰⁸. Bu olay Cafer Paşa'yı oldukça hiddetlendirmiş ve öne sürdüğü şartların bozulduğunu söyleyerek General Stetta'yı hemen orada öldürmüştü¹⁰⁹. Osmanlı ordusu bu yardım birliğini de bertaraf ettikten sonra Avusturya askerlerinin geri alıp kullanamamaları için top ve diğer mühimmatlarını aldıktan sonra Titel Kalesi'ni ateşe verdi¹¹⁰.

Belgrad'ın güvenliği için Cafer Paşa ve maiyetindeki birlikler Titel'e doğru giderken II. Mustafa ana ordu ile Lipova'ya doğru ilerlediğinden Titel'de yaşanan gelişmelerden henüz haberdar değildi. Bu arada -Titel Kalesi'nin fethinden önce- 8 Eylül 1695'te Lipova Kalesi ele geçirilmiş Lugoş Kalesi'ne doğru ilerleyiş devam etmekteydi. Cafer Paşa ve birliklerinin henüz gelmemesi hasebiyle 10 Safer 1107/20 Eylül 1695'te, Cafer Paşa'ya eğer Titel Kalesi alınmadı ise bundan vazgeçilip Belgrad'da bırakılan askerleri de alarak orduya gelmesi emredilmişti¹¹¹. II. Mustafa aslında Avusturya askerinin Segedin tarafından geldiğini haber almış ve bu sebeple Titel'den vazgeçip Cafer Paşa'nın Belgrad'a gelmesini ve oradan orduya katılmasını istemişti. Halbuki Titel Kalesi teslim alınmış ve Cafer Paşa Belgrad'a gelmek üzere hazırlıklarını yapmıştı. Ardından da Titel Kalesi'nin alındığını padişaha bildirmiş ve Belgrad'a doğru yola çıkmıştı. II. Mustafa da Lugoş'a ilerlemek üzere Tımışvar'a gelmişti. Padişah, Tımışvar'da iken Cafer Paşa'ya orduya zahire ve mühimmat naklinin yapılması¹¹² ile Lipova ve Titel kalelerinden alınan esirlerin gönderilmesi görevini verdi¹¹³.

İkinci Kez Halep Beylerbeyi Olması

1695 seferi neticesinde Boğça, Lipova, Titel, Lugoş ve Şebeş kaleleri alınarak ordu zafer ile geri dönmeye hazırlanıyordu. II. Mustafa, 24 Safer 1107/4 Ekim 1695'te Demirkapı yakınında viran bir halde olan Severin palankasında konakladı. İki gün sonra kurulan ikinci divanında çeşitli tayinler yaptı. Bunlardan biri de Cafer Paşa'yı ilgilendirmekteydi. Halep beylerbeyliği ikinci kez ona tevcih edilerek, Belgrad muhafazasına da önceden Mora seraskeri olan Vezir İbrahim Paşa getirildi¹¹⁴. Cafer Paşa Belgrad'a doğru yola çıkarken burada olan haydut ve eşkıyaları bertaraf etmek için ordu-yı hümayuna mektup göndermişti. Halep beylerbeyi payesiyle Belgrad muhafazasında bulunan Cafer Paşa'ya İbrahim Paşa'nın yardım etmesi bildirildi¹¹⁵. İbrahim Paşa'dan başka Rumeli beylerbeyi olan Süleyman Paşa'ya da Belgrad'daki bu sorunun çözülmesi için kapı halkları ve bir oda yeniçeriyi Belgrad'a göndermesi ve rûz-ı Kasım'a kadar burada kalmaları istendi.¹¹⁶ Cafer Paşa'nın Halep beylerbeyi olarak aldığı ilk emirlerden bir diğeri ise Tımışvar'ın yıllık zahiresinin naklinin yapılmasıydı¹¹⁷. Bu emirden yaklaşık on gün sonra da Tımışvar muhafızı Mustafa Paşa'ya, Tımışvar'ın

¹⁰⁶ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 231. Bkz. Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 231. (Üçüncü dipnot)

¹⁰⁷ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 232.

¹⁰⁸ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 163.

¹⁰⁹ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 232.

¹¹⁰ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 164.

¹¹¹ BOA, A.DVNSMHH.d.106, s. 256, hüküm no. 974.

¹¹² BOA, A.DVNSMHH.d.106, s. 260, hüküm no. 1000.

¹¹³ BOA, A.DVNSMHH.d.106, s. 261, hüküm no. 1003.

¹¹⁴ BOA, A.DVNSMHH.d.106, s. 261, hüküm no. 1047 (Evâhir-i Safer 1107/ 30 Eylül-8 Ekim 1697) Silahdar, Cafer Paşa'ya bu görevin 26 Safer 1107/ 6 Ekim 1695 tarihinde tevcih edildiğini belirtmektedir. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s.185-186. Ayrıca bkz. Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 236.

¹¹⁵ BOA, A.DVNSMHH.d.106, s. 273, hüküm no. 1049.

¹¹⁶ BOA, A.DVNSMHH.d.106, s. 274, hüküm no. 1052.

¹¹⁷ BOA, A.DVNSMHH.d.106, s. 279, hüküm no. 1071.

güvenliğini sağlamak üzere Cafer Paşa'nın yanına yeterli miktarda asker göndermesi istenmişti¹¹⁸. Belgrad'ın yeni muhafızı İbrahim Paşa muhtemelen Kasım ayı ortalarında geldikten üç gün sonra Cafer Paşa ve kapı halkı Halep'e doğru yola çıktılar ve Mühürdâr Ali Efendi'nin naklettiği üzere zemherî ayının başlangıcından altmış iki gün sonra Halep'e vardılar.¹¹⁹ Cafer Paşa henüz Halep'e ulaşmamışken 23 Rebi'ül-evvel 1107/1 Kasım 1695'te II. Mustafa Edirne'ye gelmiş ve hatta padişah daha Edirne'ye varmadan ikinci sefer için beylerbeylerine kapı halkı ve eyalet askerleriyle sefere hazırlanmaları emirlerini göndermeye başlamıştı¹²⁰. Emir gönderilen beylerbeyleri arasında Cafer Paşa da bulunmaktaydı. Paşa'dan kapı halkı ve eyalet askerleri ile sefere katılması istenmişti¹²¹.

Koca Cafer Paşa Halep'e geldiğinde Halep'te bazı sorunlar yaşanmaktaydı. Selefi Dursun Mehmed Paşa zamanında da yaşanan bu sorunlara bir çözüm bulunamamıştı. Bu sorunlardan en çok mustarip olanların başında rençberler gelmekteydi. Rençberler getirdikleri arpa, saman, buğday ve diğer ürünlerin pazarda satışında mağduriyet yaşamaktaydılar. Ürünlerini istemedikleri halde kendi belirledikleri fiyatın altında satmak durumunda kalmaları rençberleri ziyadesiyle zor durumda bırakmaktaydı. Bu sorunlar Cafer Paşa'ya iletilmiş ve ürünleri belirlenen fiyatın altında satın alan kişiler cezalandırılmıştı. Cafer Paşa, kimsenin hakkını yememekle beraber, hakkına tecavüz edilenlerin de daima yanındaydı. Bu özelliği sayesinde Halep halkı tarafından kısa zamanda sevilmiş ve saygı görmüştü¹²².

Cafer Paşa'ya duyulan minnet duygusunu arttıran başka vakalar da yaşanmaktaydı. Paşa, Halep halkı tarafından o kadar çok seviliyordu ki halk, o senenin Ramazan Bayramı'nı "Cafer Paşa Bayramı" olarak adlandırmıştı¹²³. Uzun zamandan beri tüccarların ve Halep halkının Kırlangıçoğulları olarak tanınan yedi kardeş yüzünden mal güvenliği yoktu. Bu yedi kardeş hırsızlıklarıyla kentte nam ve korku salmışlardı. Nihayet Halep'in batısında bulunan Atarib kasabasında yaşanan bir olay bu kardeşlerin sonunu getirecekti. Halep'e gelen bir grup tüccar Atarib'te konaklarken mal ve eşyaları çalınmıştı. Bu sebeple Cafer Paşa'ya arzuhal ile şikâyetle bulundular. Şüphelendikleri kimse olmadığından bu tüccarlara bir süre beklemeleri tavsiye edilmiş ve bu arada da şehirdeki pazarlarda gezerek mallarına rastlarsa derhal bildirmeleri söylenmişti. Nitekim söylenildiği gibi mallarını pazarda satılırken görmüşler ve Cafer Paşa'nın çavuşlarından birine durumu bildirmişlerdi. Yapılan tahkikat neticesinde malların Kırlangıçoğulları'ndan temin edildiği öğrenilmiş ve malları çalanların da bunların olduğu tespit edilmişti¹²⁴. Bu kardeşlerin evi basılıp dördü yakalanmış ve o sırada evde olmayan diğer üç kardeş de sonradan yakalanmıştı. Zincir cezasına çarptırılan kardeşler kurtulmak için Cafer Paşa'ya para teklif edince Paşa bunu öfkeyle karşılamış ve hepsinin birden öldürülmesi emrini vermişti¹²⁵.

Halep'te hal böyle iken II. Mustafa ikinci kez düzenleyeceği sefer için hazırlıklarını sürdürmekteydi. 26 Şaban 1107/31 Mart 1695'te ilkbaharda çıkılacak seferin ilanı manasına gelen Tuğ-ı hümayun Babüssaade'nin önüne dikilmişti¹²⁶. Diğer eyaletler gibi Cafer Paşa'dan da ilkbaharda çıkılacak sefer için asker temin etmesi için tekrar emir gönderilmişti¹²⁷. Bundan birkaç ay sonra da önceki sefere nazaran daha çok sayıda askere ihtiyaç olduğundan sancak ve kazalarda bulunan tüm askerlerin

¹¹⁸ BOA, A.DVNSMHHM.d.106, s. 286, hüküm no. 1106.

¹¹⁹ Zemheri, 22 Aralık – 31 Ocak arasındaki çok soğuk günleri içeren bir zaman dilimidir. Mühürdâr'ın anlatımına göre 22 Şubat 1696'da Cafer Paşa Halep'e gelmiş olmalıdır. Ayrıca bkz. Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 237.

¹²⁰ Bu hükümler takribi olarak 20 Rebi'ül-evvel 1107/ 29 Ekim 1695'ten itibaren başlamaktadır. Bkz. BOA, A.DVNSMHHM.d.106, s. 270.

¹²¹ BOA, A.DVNSMHHM.d.106, s. 292, hüküm no. 1134.

¹²² Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 237-239.

¹²³ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 256.

¹²⁴ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 248-249.

¹²⁵ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 250.

¹²⁶ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., s. 578. Ayrıca Silahdar, seferin 10 Şaban 1107/ 15 Mart 1696'da ilan edildiğini nakleder. Bkz. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 224.

¹²⁷ BOA, A.DVNSMHHM.d.106, s. 369, hüküm no. 1412.

toplanması, gelmek istemeyen olursa cezalandırılması emri verildi¹²⁸. Kısa bir süre sonra ise ordu sefere çıkacağından Cafer Paşa'nın da bir an evvel Edirne sahrasına ulaşması istendi¹²⁹. Bu emrin gönderilmesinden yaklaşık yirmi gün sonra ise Paşa'nın kendi kapı halkı ve eyalet askerinden başka Anadolu'nun orta kolunda bulunan ve sefer için deftere kayıtlı olan tüm askeri yanına alarak, ordu Edirne'den ayrılmadan gelmesi istenmişti¹³⁰.

3 Muharrem 1108'de Belgrad'a gelen Osmanlı ordusuna diğer bölgelerden gelen askerî birlikler katılmaya başladı. Bu birliklerden olan Cafer Paşa 5 Muharrem 1108/4 Ağustos 1696'da kendisinden istenen askerlerle orduya katılmış ve bu seferde de yararlılık gösterir ise iltifat göreceği padişah tarafından söylenmişti¹³¹. Hangi güzergahtan Avusturya ordusuna karşı harekete geçileceği henüz netlik kazanmamıştı. Bunu kararlaştırmak üzere 6 Muharrem 1108/5 Ağustos 1696'da ordu meclisi toplandı. O esnada Nalkıran lakaplı II. August'un Tımişvar Kalesi'ni muhasaraya başladığı haberi geldi¹³². İlk olarak, Avusturya Tımişvar ile meşgulken Varadin'i muhasara etme fikri öne sürüldü. Bu fikrin uygun olup olmadığını anlayabilmek için Cafer Paşa'ya danışıldı. Cafer Paşa, Tımişvar Kalesi'nin Avusturya tarafından muhasara edildiğini, eğer Varadin'e doğru gidilecekse Tisa Nehri'ne köprü yapıp Bačka'ya geçilmesi gerektiği, ondan sonra da Varadin altından Tuna Nehri'ni geçebilmek için bir köprü daha bina etmek zorunda kalınacağından çok vakit kaybedileceğini söylemişti. Bu kadar vakit ve enerji kaybetmektense doğrudan Tımişvar Kalesi'ni kurtarmaya gitmenin daha makul olduğunu söyleyerek ordu erkanı ve II. Mustafa'yı ikna etmişti¹³³. Böylelikle 10 Muharrem 1108/9 Ağustos 1696'da ordu Tımişvar'a doğru harekete geçmişti. Avusturyalı komutanlar, Osmanlı ordusunun Tımişvar'ın yardımına geldiğini öğrenmiş kale ile ana ordu arasında sıkışmamak adına Tımişvar Kalesi'nden vazgeçip Titel'e gitmeye karar vermişlerdi¹³⁴.

Tuna Nehri'ne inşa edilen köprüden Pançova yakasına geçen Osmanlı ordusu, üç gün sonra Yabuka Karyesi'ne ardından Jel tarafından Segedin'e doğru ilerlerken Tisa Nehri'nde Nemçelilerle karşılaştı. 17 Muharrem 1108/16 Ağustos 1696'da Cafer Paşa kapı halkı ve eyalet askeri ile karadan düşmanın önünü keserek şahi topları ile saldırıya geçti. Bu saldırıya karşı koyamayan Avusturya birlikleri¹³⁵ altı kıta demir İngiliz topu ile kimi kalyonlarına kimi de Titel tarafına kaçtı¹³⁶. Ertesi gün Cafer Paşa Avusturyalılara taarruzunu devam ettirmekteydi. Burada Avusturya birliklerinin bir kısmı Salankamen tarafına diğer kısmı da Titel'e doğru kaçtı. Cafer Paşa'nın bu başarısı padişah tarafından ödüllendirilmiş ve tekrar yapılan görüşmede Cafer Paşa, Titel ve etrafındaki kalelerin fethinden evvel Tımişvar ve civarının Avusturya tehdidinden arındırılması gerektiğini söylemiş ve önceden alınan karar değiştirilerek yeni hedef olarak Tımişvar belirlenmişti¹³⁷.

Avusturya ordusu Tımişvar'a giden yolu kapadığından Osmanlılar Fen isimli bir köyde ordugahı kurmuş, gerekli güvenliği sağladıktan sonra savaş düzenini almıştı¹³⁸. Habsburg komutanları birkaç gün Osmanlı ordusunu bekleterek askerinin yorulmasını ve zaman kaybetmesini istemişlerdi. Fakat II.

¹²⁸ BOA, A.DVNSMHH.d.108, s. 120, hüküm no. 489. (Bu emir 1107 Şaban ayının ilk günlerine ve miladi olarak 8-15 Mart 1696 tarihine tekabül etmektedir.)

¹²⁹ II. Mustafa 26 Şaban 1107/ 31 Mart 1696'da Davutpaşa'da otağını kurdu ve 25 Ramazan 1107/ 28 Nisan 1696'da Edirne'ye gelerek ordunun toplanması için bekledi. Cafer Paşa'ya gönderilen emir için bkz. BOA, A.DVNSMHH.d.108, s. 213, hüküm no. 903.

¹³⁰ BOA, A.DVNSMHH.d.108, s. 252, hüküm no. 1074. (20 Şevval 1107/23 Mayıs 1696 tarihli bu hükme göre Cafer Paşa 1696 Mayıs'ında Halep'ten ayrılmış olmalıdır.)

¹³¹ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 249. 15 Muharrem 1108/ 14 Ağustos 1696'da ordu Belgrad'daydı. Bkz. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., s. 588. Silahdar ise ordunun 5 Muharrem 1108/ 4 Ağustos 1696'da Belgrad'a geldiğini iletir. Bkz. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 249.

¹³² Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 251.

¹³³ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 258-259.

¹³⁴ Tahir Sevinç, a.g.tez., s. 21.

¹³⁵ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 258.

¹³⁶ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 260.

¹³⁷ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 261-262.

¹³⁸ Tahir Sevinç, a.g.tez., s. 22.

Mustafa buna müsaade etmemek için 27 Muharrem 1108/26 Ağustos 1696'da saldırıya geçti¹³⁹. Öncelikle padişah ordusunu Begay Nehri kenarındaki Çanad köyü yakınına getirdi ve top arabalarını geçirmek için Begay Nehri üzerine köprü inşa edilmesini istedi. Cafer Paşa ana ordunun Çanad'a geçtiğinden daha sonra haberi olduğundan ana ordunun arkasından gelmekteydi. Bu gecikme esasen Osmanlıların lehine olmuştu. Çünkü Cafer Paşa, Avusturya askerinin Osmanlı ordusunun köprüyü yapacağı mevkiye doğru gittiğini görmüş ve kendisi de hızla o tarafa doğru ilerleyerek ordunun sol kol tarafına dahil olmuştu. Avusturya birliklerinin sağ koldan geldiğini düşünen II. Mustafa, bu yüzden Cafer Paşa'nın ordunun sağ koluna gitmesini istemişti. Paşa, padişahın bu kararının doğruluğunu sorgulamıştı fakat karşı gelemeyeceğinden -istemese de- sağ kola doğru gitmişti. Padişahın emrini ulaştıran musahibin, ordunun sağ kolunun değil sol kolunun düşman tehdidinde olduğunu söylemesiyle II. Mustafa kararını değiştirmiş ve daha sonra gönderilen emir ile Cafer Paşa'nın sol kolda kalmasını istemişti¹⁴⁰.

Osmanlı ordusunun sol kolunda işler pek de iyi gitmemekteydi. Sol kola başbuğ tayin edilmiş olan el-Hac Mustafa Paşa bir top güllesinin tesiri ile yaralanmış ve bu sebeple savaş alanından ayrılarak çadırına gitmişti. Sağ koldan sorumlu olan Süleyman Paşa da tecrübesizliğinden ne yapacağını şaşırılmış haldeydi. Halbuki sol kol bu kadar zor durumdayken onun yardıma gelmesi gerekiyordu. Cafer Paşa bu durum üzerine sağ kol alaybeyi Hüseyin Bey ile görüşmüş ve hareket etmedikleri için azarlamış ve hatta alaybeyini kovalamıştı¹⁴¹. Cafer Paşa'nın ordunun sağ ve sol kolunu harekete geçirmesi ile akşama kadar süren çarpışmadan sonra Avusturya ordusu havanın da kararması ile beraber zor durumda kaldığından geri çekilmiş ve büyük zayıf vermişti¹⁴². Osmanlı ordusu Avusturyalıların geri çekilmesine rağmen hemen alanı terk etmemişti. Sultan tarafından Cafer Paşa'ya gönderilen emre göre Paşa düşman üzerine yürüyecekti ya da metrislerde kalarak savunmaya yardımcı olacaktı. Cafer Paşa, Avusturya askerlerinin üzerine tekrar gitmeyi uygun görmediğinden birliklerini metrislerde tutmayı tercih etti¹⁴³.

29 Muharrem 1108/28 Ağustos 1696'da Tatar kuvvetleri, Avusturya askerinin kaçarken hayvanlara el koyup ve etrafa zarar vererek gittiklerini bildirdiğinden II. Mustafa bu birliklerin arkalarından takip edilerek etkisiz hale getirilmesini istedi. Bu görev için kurulan birliğin başına Cafer Paşa getirildi¹⁴⁴. Bu birlik Begay Nehri'nden geçerek Avusturya askerini üç saat kadar takip etti. Osmanlılar etraflarını çevirmelerine rağmen düşman birliği sazlık alana girdiğinden daha fazla yaklaşmak mümkün olmadı. Bunun üzerine Cafer Paşa birliğini de alarak ana orduya katılmak üzere Tımişvar'a doğru gitti¹⁴⁵.

Cafer Paşa'nın İkinci Kez Tımişvar Muhafızlığına Tayini ve Zenta'da Şehadeti

II. Mustafa, 1 Safer 1108/30 Ağustos 1696'da Tımişvar'a gelmiş seferde yaralananlara ihsanda bulunmak ve atlarını kaybedenlere kayıplarının bedelinin verilmesi için inamat dağıttırılmış¹⁴⁶ ve seferde başarı gösteren kumandanlarına hilat giydirmişti. Ertesi gün ise Tımişvar Kalesi'ni teftiş etmek üzere ziyaret etmişti. Bu ziyaret padişahı oldukça üzümüş ve sinirlendirmişti. Çünkü kalenin burçları, top mazgalları başta olmak üzere birçok bölümü harap haldeydi. Bunun üzerine Cafer Paşa'yı çağırılmış ve kalenin bu vaziyeti ile ilgili kendisi ile görüşen padişah, savaşta şehit olan Tımişvar muhafızı Hacı Mustafa Paşa'nın kale ile ilgilenmediğinden yakınmıştı. Cafer Paşa ise suçun Mustafa Paşa'da olmadığını tamir için gerekli görülen kerestenin diğer bölgelerden getirildiğini ve savaş hali yüzünden

¹³⁹ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 274.

¹⁴⁰ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 262-263.

¹⁴¹ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 264.

¹⁴² Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 265-266.

¹⁴³ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 267.

¹⁴⁴ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 290. Tatar askerleri tarafından verilen bu haberden Mühürdâr Ali bahsetmemiştir. Bkz. Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 268. Ayrıca bkz. Anonim Osmanlı Tarihi, s. 122.

¹⁴⁵ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 290-291.

¹⁴⁶ Mehmet Ali Ünal, *Zafer Sabahında Padişahın Gazilere Mükâfat: 1696 Tarihli İn'amât Defteri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2023, s. 25. 1696 seferinde Cafer Paşa'nın maiyetindeki askerlere 2028 buçuk kuruş inamat verilmişti. Bkz. Ünal, a.g.e., s. 46, 59.

bu ihtiyacın karşılanamadığını söylemişti. II. Mustafa bu durumu kabul etmemiş “*Âdemden âdeme fark yoktur.*” diyerek Cafer Paşa'yı 2 Safer 1108/31 Ağustos 1696'da ikinci kez Tımsıvar muhafızlığına getirmişti. Bu yeni tayin Cafer Paşa'yı hiç memnun etmemiş ve padişaha diğer vezirlerin arasından birini Tımsıvar muhafızlığına getirmesini söylese de kendisini ikna edememişti. Kendisine kürk giydirildikten sonra daha uzaklaşmadan sırtındaki kürkü yere atıp kapıcılar kethüdasına “*Ben bu kal'aya girmem!*”¹⁴⁷ diye isyan etmiş, ardından Paşa ile görüşmek üzere gelen Sadrazam Elmas Mehmed Paşa'ya “*Allahu te'aladan havf eylemez mi? Ben üç sene bu kal'ada kelb ve kedi eti yiyüp bu kadar zahmet çekdim. Etba'im durmaz, vüs'atim yok!*”¹⁴⁸ diyerek tepki göstermişti. Fakat Paşa, tüm itirazına rağmen çaresizce bu yeni görevini kabul etmek zorunda kalmıştı¹⁴⁹. Öncelikli olarak Tımsıvar zahiresi, mühimmatı ve mühimmat masrafları için kırk iki kese akçe Cafer Paşa'ya teslim edildi¹⁵⁰. Ayrıca Cafer Paşa'nın eyalet ve sancak askerleri dışında kalan Anadolu ve Rumeli eyalet askerlerinin de rûz-ı Kasımdan sonra görevli oldukları yerlere gönderilmesi emredildi¹⁵¹. Yanova, Ohri, Prizrin, Üsküb, İlbasan sancaklarına ve Rumeli valisi Süleyman Paşa'ya gönderilen fermanlarla eyalet askerlerinin Tımsıvar muhafazası için ilkbahara kadar Cafer Paşa'nın emri altına girmeleri bildirildi¹⁵².

Cafer Paşa, Tımsıvar muhafızlığına tayininin üçüncü günü kaleye gitti ve hemen kalenin tamirine başlanması için gerekli çalışmaları başlattı. Kalenin tamiri dışında kale halkından evi olmayanlara ev yapımında yardım edilmesini sağlarken kışlada kalan askerlerden olup ahalinin evini ellerinden almaya çalışanlara engel oldu¹⁵³. Cafer Paşa öncelikle iç kalede fevkanî bir tabya ve aşağısına cephaneye olarak kullanılmak üzere bir mahzen inşa ettirdi. İnşada kullanılacak kerestenin dışarıdan getirilmesi o esnada mümkün olmadığından kaledeki dizme ağaçları kullanmıştı. Kalenin dört bir yanını yenilemiş top mazgalları ile sepetlerin ve diğer yerlerin tamiri işini başlatmıştı. Fakat o sene kış çok ağır geçtiğinden tamiratta bazı müşküller yaşanmaktaydı¹⁵⁴. Hatta Segedin ve Zenta'da o sırada toplu halde gezinen Avusturya birlikleri Tımsıvar'a doğru gelmekteydi. Zemheri ayının ilk gecesi (27 Cemâziye'l-evvel 1108/ 22 Aralık 1696) bu birlikler Tımsıvar Kalesi'ne oldukça yaklaşmış ve top atışına başlamışlardı. Sabahına Tımsıvar Kalesi'nden de karşılık gelmiş ve hatta bu birliklerin üzerine doğru gidilmesi kararlaştırılmıştı. Fakat havanın soğukluğu ne Avusturya birliklerine ne de Tımsıvar askerlerine izin vermişti ve her iki taraf geri çekilmek zorunda kalmıştı¹⁵⁵.

İlkbahar geldiğinde Tımsıvar'da bulunan Guti isimli bir Macar'ın beraberindeki kırk kadar Kurz askeri ve içlerinde Cafer Paşa'nın askerlerinin de bulunduğu on kadar asker ile Avusturya ordusunun durum ve planları hakkında dil almak üzere Zenta'ya gittiler. Zenta'da bulunan Tökeli İmre ve kuvvetleri de Tımsıvar'a gidecekken yolda karşılaşmış hep birlikte Zenta'ya doğru yola çıktılar. O esnada Avusturya kuvvetleri de Tımsıvar'a doğru harekete geçmişti. Tökeli İmre ve Kurz askerlerinin de bulunduğu Osmanlı birliği tüfeksiz bir şekilde sadece kılıçlarıyla taarruza geçerek Habsburg askerini bertaraf ettiler. Bir kısmı kaçarken, kaçamayan on dört askeri esir alıp Tımsıvar'a geri dönmek üzere yola çıktılar. Bu yenilgi ile daha çok hırslanan Avusturya birliği elli kadar Osmanlı süvarisini gözlerine kestirip yok etmeyi düşünürken işler istediklerinin aksine gelişti. Bu saldırıda bir kısım Avusturya askeri ölürken sağ kalanlar da Osmanlılara esir düştü¹⁵⁶.

Sefer mevsimi geldiğinde II. Mustafa yeniden hazırlıklara başlamıştı. Sultanın arzusu Avusturya'ya karşı kesin bir galibiyet kazanmaktı. 13 Ramazan 1108/5 Nisan 1697'de vezirler ve ulema Has Oda'da

¹⁴⁷ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 274.

¹⁴⁸ Anonim Osmanlı Tarihi, s. 123-124. Cafer Paşa'nın bu tayin üzerine iki gün boyunca otağında kalıp kaleye gitmediği aktarılır. Bkz. Anonim Osmanlı Tarihi, s. 124.

¹⁴⁹ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 275.

¹⁵⁰ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 293.

¹⁵¹ BOA, A.DVNSMHH.d.108, s. 387, hüküm no. 1630.

¹⁵² BOA, A.DVNSMHH.d.108, s. 387-389, hüküm no. 1633, 1650, 1652. Ayrıca bkz. Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 275.

¹⁵³ BOA, A.DVNSMHH.d.108, s. 419, hüküm no. 1720. Ayrıca bkz. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., s. 595.

¹⁵⁴ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 276.

¹⁵⁵ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 276-277.

¹⁵⁶ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 278. Bu olay için bkz. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 319-320.

padişah huzurunda toplandılar ve dualarla Hırka-i Şerif açıldı. 27 Ramazan 1108/8 Nisan 1697'de tuğ-ı hümayun çıkarılıp, otuz baş kurban kesilerek¹⁵⁷ yeni sefer ilan edilip Anadolu ve Rumeli'deki tüm eyaletlerden asker temini ile bir an evvel Belgrad'a gelinmesi istendi¹⁵⁸.

II. Mustafa, Edirne'den sefer için harekete geçtiğinde sırasıyla Filibe, Sofya ve Niş'ten geçerek Belgrad'a ulaşmıştı. Padişah Sofya'da iken, 29 Zilhicce 1108/19 Temmuz 1697'de Cafer Paşa'dan Orta Macar'da Avusturya'ya karşı isyan çıktığını haber aldığına dair bir mektup geldi¹⁵⁹. Kurzlulardan olan Borbil Yanoş ve Şarbo Mihail bu durumu Cafer Paşa'ya iletmiş Osmanlı Devleti'nin ve Tökeli İmre'nin yardımlarını istemişlerdi. Bu isyan neticesinde Orta Macar ve Erdel'de bulunan Avusturya birlikleri daha fazla dayanamayıp kaçmış ve Tökeli İmre de II. Mustafa tarafından Erdel ve bütün Orta Macar'a kral tayin edilmişti¹⁶⁰. Osmanlı ana ordusu 11 Muharrem 1109/30 Temmuz 1697'de Niş'te iken yine aynı bölgede tekrar karışıklık yaşanmış ve Cafer Paşa'dan yardım istenmişti. Cafer Paşa da padişahın Belgrad'a gelmek üzere olduğundan beklemlerini ve padişahın kararı üzerine gerekli yardımın yapılacağını söyledi. Cafer Paşa'nın bu sözü ile oldukça memnun olan Kurzlular, bu seneki seferde Osmanlı ordusuna Orta Macar'dan destek vereceklerini bildirerek padişahın Belgrad'a gelmesini beklemeye başladılar¹⁶¹.

II. Mustafa, 20 Muharrem 1109/8 Ağustos 1697'de Cafer Paşa'ya gönderdiği emir ile iki gün sonra orduyla birlikte Belgrad'a varacaklarını, Cafer Paşa'nın da orduya katılmasını istediğini ve bu sebeple Cafer Paşa'ya vekaleten Rumeli valisi Süleyman Paşa'yı tayin ettiğini bildirdi¹⁶². Padişah, 22 Muharrem 1109/10 Ağustos 1697'de orduyla Belgrad'a gelmiş ve burada bir gün arayla iki kez ordu meclisini toplamıştı¹⁶³. 24 Muharrem 1109/12 Ağustos 1697 tarihinde yapılan ilk toplantıda Sadrazam Elmas Mehmed Paşa, ordunun Pançova tarafından geçerek Tımsıvar'a ilerlemesi gerektiğini ileri sürmüştü¹⁶⁴. Fakat Mısırlı zade Vezir İbrahim Paşa, Bostancı Mahmud Paşa ve Amcazade Hüseyin Paşa'nın başı çektiği karşı grup ise Varadin'den gidilmesi gerektiğini¹⁶⁵ ve ilk iki seferde padişahı Varadin'e gidilecek diye kandırıp yine Tımsıvar tarafından gidildiğini söylediler¹⁶⁶. Hararetili tartışmaların yaşandığı bu ilk toplantıda Sadrazam Elmas Mehmed Paşa ve Şeyhülislam Feyzullah Efendi o kadar çok öfkelenmişlerdi ki Varadin yönünü diretenleri ölüm ile tehdit edecek hale gelmişlerdi¹⁶⁷. Bu toplantıdan bir netice çıkmayınca Cafer Paşa'nın fikrini almak üzere gelmesini beklediler. O gün akşam üzeri Cafer Paşa Belgrad'a geldi ve ertesi gün ikinci kez ordu meclisi toplandı¹⁶⁸. Cafer Paşa Varadin tarafından değil Bačka yakınlarından harekete geçilmesinin daha uygun olduğunu belirtti. Bu plana göre Pançova'ya geçilip geçen seneki yoldan ilerleyerek Tisa Nehri'nden Titel'e köprü ile geçilerek Titel Kalesi fethedildikten sonra oradan Bačka Ovası, Segedin, Göle, Yanova kalelerini alarak Tökeli İmre buraya kral tayin olunduktan sonra onun da desteği ile Orta Macar'da güvenliğin sağlanabileceğini söyledi. Cafer Paşa, ordunun daha sonraki hedefi Tuna

¹⁵⁷ BOA,AE.SMST.II.,11/1072.

¹⁵⁸ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 370.

¹⁵⁹ Avusturyalı Komutan Graff Johann bu isyanın 10 Temmuz 1697'de patlak verdiğini Habsburg Saray Harp Şurası'na bildirmiştir. Bkz: OeStA, KA, HKR Protokollen 400 (Exp. 1697) s. 432b-433a.

¹⁶⁰ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 383-385.

¹⁶¹ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 279.

¹⁶² BOA, A.DVNSMHH.d.110, s. 92, hüküm no. 390. Ayrıca bkz. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., s. 619.

¹⁶³ Târih-i Raşid'de önce Sadrazam'ın otağında daha sonra Padişah huzurunda olmak üzere iki kez ordu meclisi kurulduğu belirtilirken, Nusretname'de her iki toplantının da Sadrazamın otağında gerçekleştiği belirtilmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Raşid Mehmed Efendi, a.g.e., s. 543-544. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 395. Aynı detayı Moritz von Angeli de vermektedir. Bkz. Moritz von Angeli, *Feldzüge gegen die Türken 1697-1698 und der Karlowitzer Friede*, Wien 1876, s. 114.

¹⁶⁴ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 395.

¹⁶⁵ Anonim Osmanlı Tarihi'nde bu tartışmada Amcazade Hüseyin Paşa; "... Üç senedir gelürsüz gidersiz, küffârdan bir karış yer aldığımız yok. Bu kadar hazine itlâf ve asâkîr-i İslam it'ab olunur, eğer mühimmât-ı levâzımınız tekmil ise münâsib olan Varadin kal'asının muhasara eylemek gerekdir..." demiş ve Sadrazam Elmas Mehmed Paşa bu söze alınarak "...Devlet-i pâdişâhide her şeyimiz hazır u amadedir..." diyerek kesin tavrını ortaya koymuştu. Bkz. Anonim Osmanlı Tarihi, s. 126.

¹⁶⁶ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 395.

¹⁶⁷ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 394-396.

¹⁶⁸ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 396.

Nehri'nin Budin'e kadar olan alanı kontrol altına alındıktan sonra Varadin Kalesi'nin zahire ve yardım yolu kesileceğinden Avusturya ordusunun Segedin tarafına gelmek zorunda olacağını ve bu şekilde Varadin'in çok daha kolay şekilde alınıp sonra Erdel'den girilerek Rukal Boğazı vasıtasıyla Eflak içine girilip Niğbolu yolundan Edirne'ye geri dönülebileceğini anlattı¹⁶⁹. Bu noktada dönemin kronikleri ortak bilgiler verse de Mühürdâr Ali Efendi'nin eserinde, Cafer Paşa'nın sefer planını farklı şekilde nakletmesi ilgi çekicidir. Mühürdâr'ın naklettiğine göre Cafer Paşa'ya göre Sirem ve Baçka tarafları öteden beri Osmanlı ordusunun net bir başarı kazanamadığı bölgelerdi. Fakat ilk iki seferde de tecrübe edildiği üzere Tımsıvar, Osmanlı ordusunun çok iyi bildiği ve savaştığı bir alandı. Varadin'de metrislerde savunma halinde bulunan Avusturya ordusunun üzerine yürümek Cafer Paşa için mantıklı bir plan değildi. Zaten Osmanlı ordusu nereye giderse gitsin düşman askerinin daima takibinde ve saldırısında idi. Bu sebeple sahrada savaşmak varken böyle mukim bir yerde savaşmak ordu için oldukça zor olabilirdi. Bunun yerine Çanad'a doğru gidip Moriş Nehri üzerine tombazlarla köprüler kurarak Tımsıvar ve Göle sahralarına geçip, buraları ele geçirdikten sonra Yanova Kalesi üzerine varılmalıydı. Yanova Kalesi Avusturya'dan alındıktan sonra Orta Macar halkı ve askeri rahatlayacak ve Osmanlı Devleti'ne güvenleri artacaktı. Bu şartlar içinde kendi krallarını tayin edeceklerinden Avusturya ordusu Osmanlı ordusuna doğru gelecek cesareti bulamayacaktı. Böylece Göle ya da Moriş Nehri yakınlarından geçen Karakiriş Nehri ya da Yanova'dan geçen Akkiriş nehirlerinden birinde olacaklarından Avusturya ordusu ne taraftan gelirse gelsin başarısız olacaktı. Osmanlı ordusunun ise bundan sonra Varad tarafına mı gideceği yoksa Erdel tarafına mı gideceği tekrar istişare olunup ona göre yeni harekât planı yapılacaktı¹⁷⁰.

Zübde-i Vekayiât müellifi Defterdar Sarı Mehmed Paşa yapılan bu toplantılarda bazı vezirlerin ve Şeyhülislam Feyzullah Efendi'nin Tımsıvar'a doğru gidilmesini içten içe tehlikeli bulduklarını fakat Elmas Mehmed Paşa'ya olan düşmanlıklarından dolayı aksi bir görüş belirtmediklerini aktarmaktadır. Sadrazama olan bu gizli düşmanlık bahsinden sadece *Zübde-i Vekayiât*, *Tarih-i Raşid*¹⁷¹ ve anonim bir vakanüvis notunda bahsedilmektedir¹⁷². O döneme ait olan bir risale ise Koca Cafer Paşa'nın Tımsıvar'ı direktmesindeki amacının, Paşa'nın Tımsıvar Kalesi ve etrafında yaptırdığı yapıları padişaha göstermek istemesinden kaynaklandığını anlatır¹⁷³. Dönemin diğer kaynaklarından farklı olarak 1697'de Osmanlı ordusuna katılan Boğdan birlikleri içinde bulunan Dimitri Kantemir'e göre, Koca Cafer Paşa'nın esas planı Orta Macar ve Erdel yönüne doğru ilerleyerek buradaki kaleleri alıp, yaklaşık 50 bin Macar asinin de yardımıyla da Erdel'de savunmasız kalan kentleri ele geçirerek bölgeye hakim olunmasını sağlamaktı. Onu bu plan için yönlendiren kişi ise Tökeli İmre'den başkası değildi¹⁷⁴.

Sefer güzergahı tartışmaları ile ilgili, dönemin diğer kroniklerinin naklettikleri ile Mühürdâr Ali Efendi'nin eserinde bazı farkların olduğu açıkça ortadadır. Zenta Muharebesi'ni kaybettikten sonra kronik müellifleri, Cafer Paşa'nın sefer planını eleştirmekte ve suçlu olarak Paşa'yı göstermektedirler. Ali Efendi'nin verdiği farklı bilgiler ise Cafer Paşa'yı bu suçlamalara karşı aklamak mahiyetinde olabilir. Burada hangi bilginin sahih olduğuna karar vermek oldukça zordur. Fakat son karar padişaha ait olduğundan ve mağlup olunan savaşlarda padişahı suçlamaktan ziyade başka bir sorumlunun aranması makul görülebilir. Babasının vefatından sonra Cafer Paşa'ya intisap edip Ali Efendi'nin, Paşa'ya olan vefa borcu ve gönül bağı dolayısı ile onun suçsuzluğunu ispat çabası da anlaşılabilir bir

¹⁶⁹ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 397-398.

¹⁷⁰ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 281-282.

¹⁷¹ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., s. 621. Ayrıca bkz. Raşid Mehmed, a.g.e., s. 543.

¹⁷² BOA, A.VKN.d.1700, s. 2. Bu isimli vakanüvis notunun *Zübde-i Vekayiat* ile benzerliği çalışmalarım esnasında dikkatimi çekti. İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nün 13 Eylül – 17 Eylül 2021 tarihlerinde düzenlemiş olduğu Milletlerarası 9. Türkoloji Kongresi'nde bu vakanüvis notu ile ilgili bir bildiri sundum. Bildiri tam metni için bkz. Dilek Seniha Cenez Ülker, "II. Mustafa'nın Son Seferi Zenta Muharebesi'ne Dair Bir Vak'anüvis Notu ve Kaynak Olarak" Değeri, 9. Milletlerarası Türkoloji Kongresi Bildiriler Kitabı, (ed. Feryal Korkmaz), s. 275-288.

¹⁷³ Fuad Köprülü, "İlm-i nücûma ait bir risalenin Tarihi Kaynak Olarak Değeri", *Tarih Dergisi*, İstanbul 1950, c. 1, Sayı 2, s. 318-319.

¹⁷⁴ Dimitri Kantemir, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükselişi ve Çöküşü*, Ankara1980, c. III, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 262-263.

durumdur. Fakat göz ardı edilmemesi gereken bir başka husus ise Cafer Paşa'nın padişah nezdindeki konumuydu. Cafer Paşa'nın aldığı istihbarat ve sahip olduğu teknik bilgi ve tecrübeler onu padişah nezdinde daha muteber kılmaktaydı. Özellikle Moritz von Angeli'nin Zenta Muharebesi'ne dair verdiği bilgiler göz önüne alındığında Cafer Paşa'nın teklif ve tavsiyelerinin aslında pek de yersiz olmadığı ortaya çıkmaktadır. Avusturya ordusunun o dönemde Orta Macar'daki isyanlar üzerine yoğunlaştığını da Avusturya Devlet Arşivi belgelerinde görmekteyiz¹⁷⁵.

Cafer Paşa'nın ordunun Paçova'dan hareketle, Tuna Nehri'nden köprülerle Titel karşısına geçilmesi; Titel Kalesi'nin fethinin ardından Segedin, Göle ve Yanova kaleleri ve etrafının ele geçirildikten sonra Orta Macar ve Erdel tarafına gidilmesi teklifi kabul edildi.¹⁷⁶ Bu karar Belgrad muhafızı olan Amcazade Hüseyin Paşa başta olmak üzere Varadin yönünü savunan paşaları memnun etmemiştir. Hatta Amcazade Hüseyin Paşa, Tımişvar kararında ısrarlı olanların bu ısrarlarını bilmeden mi yoksa kasten mi sürdürdüklerini sormuş ve Avusturya askerinin hilekâr olduğunu söyleyerek nehir geçitlerinde Osmanlı askerini birbirinden ayırarak savaştığını belirtmiştir. Avusturya askerinin Osmanlı birliklerine nehir üstüne kurulan köprülerden geçerken önce müdahale etmeyip daha sonra ordu biraz ilerlediğinde saldırdığına ya da geride kalan Osmanlı askerlerinin üzerine saldırdığına defalarca şahit olunduğunu ve hatta bunun son örneğinin ise Raba Vak'ası ismi ile de anılan 1664 St. Gotthard Savaşı olduğunu hatırlatmıştır¹⁷⁷. Eğer Padişah Belgrad'da durmayıp asker ile hareket ederse Başka'da geçişi oldukça zor birçok nehrin bulunduğunu söylemiş, bu nehirler geçilse bile toprağın savaşa elverişli olup olmadığı hakkında bir bilgiye sahip olunmadığını belirtmiştir. Bu sebeple askerinin geri çekilmesi gerektiğinde arkada kalan düşmanın Osmanlı ordusunu tüm ağırlığı ile nehri tekrar geçerken imha etme tehlikesinin bulunduğu dikkat çekmiştir. Fakat Zemun'dan geçilip seferin yönü Varadin'e çevrilir ve Varadin muhasara edilirse, ordu Tuna'dan uzaklaşmayacağı için zahire sıkıntısı yaşanmayacağına üstünde durmuştur¹⁷⁸.

Hararetili geçen ikinci toplantıda Cafer Paşa'nın sefer planı kabul edildikten bir gün sonra (29 Muharrem 1109/17 Ağustos 1697) Osmanlı ordusu Tuna Nehri'nden yapılan köprü ile Paçova'ya ilerlemeye başladı. Bu arada alınan bir habere göre Avusturya ordusunun Varadin'de savunma hattı oluşturduğu haberi geldi.¹⁷⁹ 30 Muharrem 1109/18 Ağustos 1697'de Padişah harem ve hazineyi geri dönüşte almak üzere bırakarak Belgrad'dan ayrıldı ve ertesi gün Orça Köyü'nün sağ tarafına geldi. Ana ordu 2 Safer 1109/20 Ağustos 1697'de Paçova'da iken¹⁸⁰ Cafer Paşa yanındaki üç yüz süvariden oluşan birlikle beraber ana ordudan önce harekete geçerek, Tisa Nehri'nde köprü yapmak üzere 7 Safer 1109/25 Ağustos 1697'de Küçük Kanije'ye doğru yola çıkmıştı¹⁸¹. Ali Efendi ise Paşa'nın ordudan önce Paçova'dan ilerleyerek Çanad yakınına geldiğini ve Moriş nehri üzerine köprü yapımı için gittiğini anlatmaktadır¹⁸². Ayrıca Prens Eugen, padişahın Paçova'ya doğru giderken bazı Osmanlı birliklerinin Moriş Nehri'ne doğru ilerlediği haberini almıştır¹⁸³. Buna göre Cafer Paşa'nın ana ordudan ayrıldığı kesin olmakla beraber, Ali Efendi'nin anlatımı daha doğru olmalıdır. Prens Eugen'in aldığı istihbaratta Moriş'e giden birlik Cafer Paşa'ya ait olmalıydı.

Osmanlı ordusu Paçova'dan ayrıldıktan sonra 8 Safer 1109/26 Ağustos 1697'de Logon'a geldi. Buradayken Prens Eugen'in Varadin ve Titel'e iki biner, Vilve Köprü geçidine de bin kadar askerini

¹⁷⁵ OeStA, KA, HKR Protokollen 399 (Exp. 1697), OeStA, KA, HKR Protokollen 400 (Exp. 1697), OeStA, KA, HKR Protokollen 399 (Reg. 1697). Hofkriegsrat (Saray Harp Şurası) kayıtlarında Orta Macar'daki isyanlara karşı Rabutin başta olmak üzere Caprara gibi Habsburg komutanlarına gönderilen çok sayıda emir ile ilgili kayıt bulunmaktadır.

¹⁷⁶ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 282.

¹⁷⁷ Angeli, a.g.e., s. 114.

¹⁷⁸ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., s. 622. Ayrıca bkz. BOA, A.VKN. d.1700, s. 3.

¹⁷⁹ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 400.

¹⁸⁰ BOA, A.DVNSMHM.d.110, s.108, hüküm no.451. Alfred Arneht 19 Ağustos 1697 tarihini vermektedir. Bkz: Alfred Arneht, Prens Eugen von Savoyen (1663-1707), c. I, Wien 1858, s. 99.

¹⁸¹ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 401.

¹⁸² Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 283.

¹⁸³ Angeli, ayrıca Divan-ı Hümayun baş tercümanı Mavrokortado'nun Erdel'e gelip bir isyan başlatma planı olduğundan bahsetmektedir. Bkz: Angeli, a.g.e., s. 115.

birakarak kendisinin de birlikleri ile Segedin'e ilerlediği haberi alındı¹⁸⁴. Pançova'dan ilerleyen Osmanlı ordusunun niyetinin Orta Macar ve Erdel'e doğru ilerlemek olduğunu anlayan Eugen, Segedin'deki birliklere destek olmak amacı ile Varadin ve civarında gerekli önlemleri alarak kuzeye ilerlemeye karar verdi. Bu yeni durum üzerine Osmanlı sefer planının yeniden gözden geçirilmesi gerekiyordu. Avusturya birliklerinin Varadin ve Titel'de bulunması Osmanlı ordusu Erdel'de iken Belgrad için büyük bir tehdit oluşturacağından derhal Tisa Nehri geçilerek Titel'in alınması gerekmektedir.

Osmanlı Ordusu Titel yakınlarında iken Cafer Paşa Beçkerek'teydi. Burada ele geçirdiği dillerden Avusturya ordusunun çoğunluğunun Fransa ile olan savaş için gönderildiği haberini aldı¹⁸⁵. Farişân Ağası Mustafa Ağa'nın Cafer Paşa'ya getirdiği haber de Avusturya ordusunun dikkatinin Fransa üzerinde olduğuydu¹⁸⁶. Ardından Tatar askerlerinin ele geçirdiği biri Macar ve diğeri Sırp olan iki esirden Avusturya ordusunun yaklaşık 35.000 asker ile Segedin ile Kanije Geçidi arasında olduğu bilgisini alan Cafer Paşa heyecanlanarak bu haberi hemen Sadrazam Elmas Mehmed Paşa'ya gönderdi. Cafer Paşa'ya göre Tisa Nehri'nin karşı kıyısına geçilmesi oldukça tehlikeliydi. Fakat Macar ve Sırp esirlerin asker sayısında doğru söylemediklerinden emindi ve Paşa'ya göre bu bölgede yaklaşık yüz elli bin Avusturya askeri vardı¹⁸⁷. Cafer Paşa'dan haber geldiğinde Titel Kalesi'ne ilerlemek üzere Osmanlı ordusunun yarısı üstü açıklarla Tisa Nehri'nin karşı kıyısına geçmiş ve kalanı ise nehre yapılacak köprünün tamamlanmasını beklemekteydi. Köprü inşasını seyreden sadrazama, Cafer Paşa'nın mektubu iletildi. Elmas Mehmed Paşa, Cafer Paşa'yı orduya katılması için Tisa Nehri kıyısına çağırdı. Sadrazam'dan gelen bu haber karşısında dehşete kapılıp telaşlanan Cafer Paşa iki eliyle sakallarını tutarak “*Eyvah! Eyvah! Henüz kesr-i ırz-ı Devlet-i Aliyye'ye bâ'is ahvâlin eseri vuku'a geldi!*” diyerek bu karara karşı çıksa da emir üzerine Tisa Nehri kıyısına geldi. Fakat 11 Safer 1109/29 Ağustos 1697'de Cafer Paşa geldiğinde Titel Kalesi fethedilmiş ve II. Mustafa ve ana ordu ise hala Tisa Nehri kıyısında beklemekteydi¹⁸⁸. Cafer Paşa beklemeden Titel tarafına geçmiş ertesi gün de padişah ve ordunun geri kalanı gelmişti. 14 Safer 1109/1 Eylül 1697'de Titel'den ayrılarak¹⁸⁹ Vilova köprüsü geçilmiş ve Kobile Adası'na gelinmişti. Kobile'ye gelindiğinde Tatar askerlerinin gönderdiği esirler vasıtasıyla Avusturya ordusunun Segedin ve Kanije arasındaki bölgeden hareket ettiği ve Zenta yakınlarındaki Vaudemont komutasındaki birliğin Titel'e yardım için ayrılarak Karagöl tarafında dinlendiğini ve Varadin tarafından Osmanlı askerinin gelip gelmediğinin gözetlendiği bilgisi alındı¹⁹⁰.

Yeni gelen haberler üzerine Varadin'in savunmasız kalmasını fırsat olarak değerlendiren Sadrazam Elmas Mehmed Paşa şu an Kobile'de olan ordunun karşı kıyıda Zemun'a geçmesini ve Varadin önüne gidilerek kuşatılmasını teklif etti. Görüşmeler neticesinde Varadin'e gidilmesi fikri padişahın da onayından geçerek Belgrad muhafızı Amcazade Hüseyin'den Zemun tarafına köprü getirilmesi istendi¹⁹¹. Osmanlı ordusunun Tisa Nehri'ni ve bataklık olan Titel tarafından Kobile'ye geçerek Varadin'e ilerlediğini öğrenen Prens Eugen de olası bir Osmanlı saldırısına karşı korumak için Segedin'e bir birlik bırakarak hızla Varadin'e doğru harekete geçerken, Kanije'deki birliklerin başında

¹⁸⁴ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 402-403.

¹⁸⁵ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 283.

¹⁸⁶ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 284.

¹⁸⁷ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 285.

¹⁸⁸ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretname*, s. 408. Angeli'ye göre Eugen; kendisinin ve diğer Habsburg komutanlarının Osmanlı ordusunun yaklaşması için daha en az iki günlük zamana ihtiyacı olduğunu tahmin ettiklerini imparatora sunduğu raporda belirtmişti. “... *wie Prens Eugen in seinem Berichte an den Kaiser ausdrücklich betonte, „sich Niemand eingebildet hätte, es würde dieser Streich sobald geschehen, gestalten viel von Ew. Maj. Generalen der Meinung gewesen sind, dass man wenigstens noch in die zwei Tage mit der Armee hätte Zeit gehabt...”* [Prens Eugene'nin İmparatora sunduğu raporda açıkça vurguladığı gibi, "hiç kimse bu darbenin bu kadar kısa sürede gerçekleşeceğini hayal edemezdi, çünkü Majestelerinin generallerinin çoğu ordunun en az iki günlük zamanı kaldığını düşünüyorlardı.] Bkz.: Angeli, a.g.e., s. 130.

¹⁸⁹ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 409.

¹⁹⁰ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 286. Ayrıca bkz. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 409-410.

¹⁹¹ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 411.

bulunan Graf Rabutin de ana orduya katılmak üzere geleceğini bildirdi. Avusturya ordusunun hızlı davranması gerekmektedir ve askerleri sadece Osmanlı ordusu ile değil susuzlukla da savaşıyordu¹⁹².

Olağanüstü bir çaba neticesinde Avusturya ordusu hızla Segedin'den Varadin'e gelmişti. Sadrazam Elmas Mehmed Paşa bu durum karşısında II. Mustafa'yı taarruza geçmek için ikna etmeye çalışıyordu.¹⁹³ Fakat II. Mustafa daha etraflıca düşünüp sağlıklı bir karar alabilmek için uzun zamandır serhadlerde görev alıp, birkaç senedir de Avusturya seferlerine katılan Cafer Paşa'nın fikirlerini öğrenmek için beraberinde Yeniçeri Ağası Mahmud Paşa ile çağırıldı.¹⁹⁴ Cafer Paşa ve Yeniçeri Ağası Mahmud Paşa, Avusturya ile sahrada savaşıması ve Kobile'de bir köprü yapılması fikrini duyduklarında büyük bir endişeye kapıldılar. Her ikisi de köprüden geçişte uğranılacak olası bir saldırıda askerlerin telaşa düşerek birbirini ezeceğini ve buradan geçişin oldukça riskli olduğunu söylediler.¹⁹⁵

Cafer Paşa ve Mahmud Paşa'nın bu tavsiyeleri üzerine ordu etrafına arabalar çevrilip hendekler ile savunma haline geçildi ve bundan sonra ne şekilde hareket edilmesi gerektiğine dair yeni bir meşveret toplandı.¹⁹⁶ Bu meşverette bazı devlet adamları geri dönülüp Titel tarafından köprü ile Tımişvar'a gidilmesini teklif ederken kimi de yine Kobile'ye geçip Salankamen'e gidilmesini teklif etmişti. Bu ikinci teklif esasen bazı sorunları barındırmaktaydı. Çünkü Kobile tarafı kamışlık ve bataklık olduğundan buranın doldurulup ilerlenmesi neredeyse imkansızdı. Ayrıca Titel'den Tımişvar tarafına gitmek de pek mantıklı olmayacaktı. Çünkü şu an ordunun bulunduğu yer ile Titel ve Varadin eşit mesafedeydi. Osmanlı ordusu bu mevkilerden birine gitmekle uğraşırken Avusturya ordusu onlara yetişebilirdi. Bu çerçevede Avusturya ordusunun da ilerlediği göz önüne alındığında Cafer Paşa söz alıp Zenta ve Segedin arasında olan Kanije Geçidi'ne gidilebileceğini ve oradan da Tımişvar yakasına geçmenin mümkün olabileceğini belirtti. Kanije geçidi, Kobile'ye on beş saatlik mesafede iken Varadin ile on dokuz saatlik bir mesafedeydi. Bu yüzden Avusturya ordusu bölgeye yetişemeyecekti. Ayrıca Kanije Geçidi bir ada halinde olduğundan Başka yakasından düşman geldiğinde geçitte kurulmuş olan metrisler ile savunma yapıp, Beçey karşısından inşa edilecek bir köprü ile ordunun Tımişvar'a geçirilebileceğini belirtti. Meşverette Cafer Paşa'nın bu fikri uygun görüldü ve buna göre hareket edilmesi kararlaştırıldı.¹⁹⁷

Osmanlı ordusu, Cafer Paşa'nın görüşleri doğrultusunda süvarilerini geride bırakıp tüm ağırlıklarıyla harekete geçtikten bir gün sonra, gönderilmiş olan öncü birlikler Zenta Kalesi varoşunu alarak büyük miktarda ganimet ile çok sayıda esir elde ettiler ve oldukça kısa bir süre sonrasında lağımlarla Zenta surları yıkıldı.¹⁹⁸ Cafer Paşa, Silistre Beylerbeyi Çelebi Yusuf Paşa ve Uzun İbrahim Paşazâde Cici Ali Paşa ile sohbet ederken Kanije Geçidi'ne gidilecekken neden hala beklediklerini öğrenmek üzere bir çavuşu haber almak için gönderdiler. Çavuşun getirdiği haber Cafer Paşa'yı oldukça şaşırtmış ve hatta kızdırmıştı. Bu habere göre Tımişvar tarafına geçmek üzere Zenta yakasından köprü kurulmaktaydı. Cafer Paşa'ya göre iki buçuk saat kadar uzaklıktaki Kanije Geçidi'nden köprü kurmak daha doğru iken böylesine elverişsiz ve saldırıya açık bir mevkide köprü kurulması Osmanlı ordusunu felakete sürükleyecekti.¹⁹⁹

¹⁹² Angeli, a.g.e., s. 133-135. Prens Eugen'in Varadin'e gitmeden önce birlikleri arasında yaptığı düzenlemeler için bkz. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 411-412. Ayrıca bkz. Erhan Afyoncu, "Ateşli Silahlar Çağının Büyük Savaşları: Zaferden Bozguna", Savaşın Sultanları: Osmanlı Padişahlarının Meydan Muharebeleri, c. II, Bilge Yayınları, İstanbul 2018, s. 312.

¹⁹³ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 286. Ayrıca bkz. Dimitri Kantemir, a.g.e., s. 267.

¹⁹⁴ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 287.

¹⁹⁵ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 287. Ayrıca bkz: Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 413.

¹⁹⁶ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 288.

¹⁹⁷ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 289. Defterdar Sarı Mehmed Paşa alınan bu kararı eleştirmektedir. Ona göre Varadin savunmasız olduğu esnada Tımişvar tarafına gidilmesi büyük bir hataydı. On kadar köprü'nün geçilmesinin ardından sahraya ulaştıktan sonra burada savaşmak varken geri dönülmesi kararının alınmasında devlet ricali arasındaki düşmanlığın etkili olduğunu belirtmiştir. Bkz. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., s. 623.

¹⁹⁸ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 417.

¹⁹⁹ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 290.

Cafer Paşa endişe ile II. Mustafa ile görüşmek üzere gitti. Ancak Ali Efendi bu görüşmede neler konuşulduğunu duymadığından eserinde aktarmamıştır. Ali Efendi'nin anlatımına göre Cafer Paşa, padişahın yanından ayrıldıktan sonra Sadrazam Elmas Mehmed ile beraber köprü inşasının başında durdu²⁰⁰. Ertesi gün ikindi vakti köprü inşası tamamlandığında önce 23 Safer 1109/10 Eylül 1697'de²⁰¹ gece karanlığında padişah ile maiyeti, Şam Beylerbeyi Bozoklu Mustafa Paşa, dümdar Osman Paşa, yeniçeriler, cebeciler ve diğer asker bölükleri Tımişvar tarafına doğru geçmeye başladı. Oldukça kalabalık ve teçhizatlı bir ordunun tamamının bir kerede karşıya geçmesi mümkün olmadığından Sadrazam Elmas Mehmed, Koca Cafer Paşa, Yeniçeri Ağası Mahmud Paşa ve diğer beylerbeyleri ile Kırım birlikleri nehrin karşı yakasında kaldılar. Kırım birliklerinin ele geçirdiği bir esirden Avusturya ordusunun hızla Segedin yönüne ilerlediği ve Pesir civarında olduğu bilgisi alındı²⁰². Üzerlerine doğru gelen Avusturya askerine mukavemet etmek üzere bir birlik gönderildi. Bu birlik içinde bulunan Boşnak Cafer Paşa zor durumda kalıp kaçarken atının düşmesi ile Macar askerlerine yakalandı ve esir olarak Prens Eugen'e götürüldü. Ölüm tehdidi ile konuşturulan Boşnak Cafer Paşa Osmanlı ordusunun Tököli İmre'nin telkinleri ile Segedin'e ilerlediğini ve şu an ise ordunun Zenta'dan Tımişvar'a doğru Tisa Nehri'nden geçtiği bir kısmının karşı kıyıda bir kısmının ise Zenta yakasında olduğunu söyledi²⁰³. Boşnak Cafer Paşa'nın kurtulan adamları Osmanlı ordusuna geri dönüp durumu anlattı ve Avusturya ordusunun üzerlerine gelmek için hazırlandığını bildirdi. Bunun üzerine Elmas Mehmed Paşa daha hızlı bir şekilde ve bir saat içinde tüm ordunun karşıya geçirilmesi için ne yapılması gerekiyorsa yapılmasını Yeniçeri Ağası Mahmud Paşa'dan istedi. Ancak bu neredeyse imkansızdı. Çünkü ağırlıklarla beraber geriye kalan asker sabaha kadar ancak Tımişvar yakasına geçebilirdi. Öğle saatlerine gelindiğinde Osmanlı ordusunda bir karmaşa hakimdi. Tüm piyadeler ve henüz karşıya geçmemiş olan süvariler ve Arnavut piyadeleri düşman askerinin geldiği zannı ile telaşa kapılıp köprüye doğru firar etmeye başlamıştı²⁰⁴. Bu kargaşada iki bine yakın asker ve bir o kadar at telef olmuştu. Silahdar'ın anlatımına göre Sadrazam Elmas Mehmed Paşa köprü başına gelip iki Arnavud piyadesini öldürdükten sonra sükûnet sağlanabilmişti²⁰⁵.

Prens Eugen, Osmanlıların bu bölgede köprü inşa edip karşı yakaya geçmelerine asla inanmamıştı. Böyle büyük bir hatayı yapacaklarına ihtimal vermemiş ve bu sebeple kendi gözleri ile görmek istemişti.²⁰⁶ Lakin Boşnak Cafer Paşa'nın söyledikleri doğrudu. Üstelik iki koyun çobanı ve iki Arnavut'un Avusturya taburuna kaçıp, Osmanlı ordusunun bir kısmının karşı tarafta, kalan kısmının ise düşman korkusundan telaşa kapılıp kaçıştığını söylediğinde Osmanlı ordusunda yaşanan bu kargaşadan faydalanmanın da tam sırasıydı²⁰⁷.

Prens Eugen komutasındaki Avusturya ordusu 24 Safer 1109/11 Eylül 1697'de tüm gücü ile Osmanlı ordusuna saldırmaya başladı. Osmanlı ordusu ise son ana kadar Avusturya ordusuna karşı savaşmıştı. Bunlardan biri de Cafer Paşa'ydı. Cafer Paşa'nın önceden yanında kalan kahveci, kilerci ve çukadarları savaş esnasında Mühürdâr Ali Efendi'ye gelip, Cafer Paşa'nın kendisini de çarpışmaya çağırıldığını iletmeleri üzerine hepsi beraber köprü başına gittiler. Fakat geldiklerinde Avusturya topları köprünün ortasındaki tonbazlardan üç ya da dört tanesini yıkmış, karşıda olanlar ya düşmanla savaşırken ölmüş

²⁰⁰ Nusretname'ye göre köprü yapımında Yeniçeri Ağası Mahud Paşa da bulunmaktaydı. Bkz. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 418. Ayrıca Mühürdâr Ali köprü inşasının ardından karşı tarafa yapılacak geçişlerin belli bir plana göre planlandığını söylemektedir. Bu plana göre hergün belli bir grup karşıya geçecekken Cafer Paşa ise üçüncü gün köprüden geçecekti. Bkz. Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 290.

²⁰¹ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 417-418.

²⁰² Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 419.

²⁰³ Angeli, a.g.e., s. 145.

²⁰⁴ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 420.

²⁰⁵ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 420-421. Silahdar burada Sadrazam Elmas Mehmed Paşa için "... *vezîr-i a'zam didikleri hîle-kâr herîf...* " olarak bahsetmektedir. Buradan hareketle Silahdar'ın, Sadrazam Elmas Mehmed Paşa'ya muhalif olan kişilerden olduğu söylenebilir. Muhtemelen Sadrazam ile ilgili kanaati bu olay ile ya da Sadrazamın sefer boyunca yanlış yönlendirmelerinden kaynaklanarak değişmiş olmalıdır.

²⁰⁶ Angeli, a.g.e., s. 146.

²⁰⁷ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 422.

ya da geri kaçarken Tisa Nehri'nde boğulmuşlardı²⁰⁸. Osmanlı ordusu başta Sadrazam Elmas Mehmed Paşa olmak üzere çok değerli komutan ve devlet adamlarını kaybetmişti. Hatta II. Mustafa'nın sadaret mührü Elmas Mehmed Paşa'nın boynundan alınıp I. Leopold'a takdim etmek üzere Prens Eugen'e getirilmişti²⁰⁹. Hayatını kaybeden devlet adamlarından biri de Koca Cafer Paşa'ydı²¹⁰. II. Mustafa'nın büyük hürmet gösterdiği Koca Cafer Paşa'nın vefatı onu çok etkilemişti. Öyle ki Zenta mağlubiyetinin ertesi günü Tımışvar'a doğru yola çıkan II. Mustafa Tımışvar Kalesi'ne geldiğinde kaleyi en son tamir ettirip, yeni bölümler ekleten Koca Cafer Paşa'yı hayır ve dua ile anmış, Paşa'dan yadigar kalan Tımışvar Kalesi'ne geldiğinde oldukça hüzünlenmişti²¹¹.

Mühürdâr Ali'ye göre Paşa ile Elmas Mehmed arasında son dönemlerinde bir kırgınlık vardı. Bu kırgınlığın sebebi, Cafer Paşa'nın ikinci kez Tımışvar muhafızlığına tayininin müsebbibi olarak Elmas Mehmed Paşa'yı görmesiydi. Cafer Paşa'nın, Elmas Mehmed Paşa'ya bu tayin sebebi ile sitem ettiği sadrazamın "*Paşa baba, benim bu işten haberim yoktur.*"²¹² sözü bu tayinden Sadrazamın haberinin olmayabileceğini göstermekle beraber hitap şekli Cafer Paşa'ya verdiği kıymeti göstermektedir²¹³. Ardından Sadrazam Elmas Mehmed'in, Koca Cafer'in gönlünü almak üzere göndermiş olduğu hediyeler Cafer Paşa tarafından kabul edilmemişti. Daha sonrasında ise sadrazam, Cafer Paşa'nın gönlünü almak için kardeşi Yusuf Paşa'ya vezaret verilmesinde etkili olmuştu²¹⁴. Bunun haricinde Zenta Seferi'nde ordu Kobile Adası'nda iken Şeyhülislam Feyzullah Efendi kendisini desteklemesinin karşılığında Koca Cafer Paşa'ya sadrazamlık teklif etmişti. Cafer Paşa bu teklifi duyduğunda oldukça sinirlenerek Şeyhülislamın çadırını terk etmişti²¹⁵. Ali Efendi'nin naklettiği bu gibi örnekler Sadrazam ile Cafer Paşa arasında kırgınlığın olduğuna fakat en azından büyük bir husumetin de olmadığına işaret etmektedir. Bununla birlikte Koca Cafer Paşa'nın Temeşvar muhafızlığına ikinci kez tayin edilmesinde *Anonim Osmanlı Tarihi'* nde Elmas Mehmed Paşa ile aralarında geçen konuşma sonrasında "*... bir dahi gelüp vezîr-i a'zâmla buluşmadı...*"²¹⁶ detayı Koca Cafer'in sadrazama gönül koyduğunu göstermektedir. Dimitri Kantemir ise Koca Cafer Paşa ile Elmas Mehmed Paşa'nın Zenta Savaşı esnasında da husumetli olduğunu belirtmektedir. Buna göre sefer esnasındaki karar değişikliklerinde II. Mustafa'nın Koca Cafer Paşa'nın fikirlerini tasdik etmesinden Elmas Mehmed Paşa rahatsızdı. Çünkü sadrazamın ordu nezdindeki otoritesi sarsılıyordu. Segedin kuşatması söz konusu olduğunda Osmanlı ordusunun ihtiyaç ve hareket alanı aynı zamanda da Avusturya ordusunun durumu göz önüne alındığında Belgrad Kalesi'nin önemi tekrar ortaya çıkmıştı. Sadrazama göre o sırada Belgrad muhafızı olan Amcazade Hüseyin Paşa yerine Koca Cafer Paşa'nın getirilmesi elzemdi. Böylelikle Koca Cafer Paşa, II. Mustafa'nın yanından ayrılacak ve bu durum sadrazamın lehine olacaktı. Yine Kantemir'e göre II. Mustafa, sadrazamın Koca Cafer Paşa'yı uzaklaştırma amacını anlamış ve Koca Cafer Paşa'nın Segedin'e taarruz fikrini kabul etmekle beraber daha yararlı olacağını düşünerek seferde kalmasını istemişti²¹⁷ Bu örnekte görüldüğü üzere sadrazam ile Koca Cafer Paşa arasındaki husumetin varlığı ortadadır. Ancak Ali Efendi'nin anlatımı da göz önüne alındığında aralarında gerçekten bir husumetin olup olmadığı ile alakalı kesin bir yargıya varılamamaktadır. Nitekim Mühürdâr Ali eserinde, diğer devlet ricalinin Sadrazama karşı bir düşmanlığının olmadığını da ayrıca belirtmektedir. Bu sebeple Sadrazam Elmas Mehmed ile Koca

²⁰⁸ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 291.

²⁰⁹ Angeli, a.g.e., s. 155.

²¹⁰ OeStA, HHStA, Türkei I, Turcica Kr.164 Konv. 4, fol.51r.; Angeli, a.g.e., s. 154.

²¹¹ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, a.g.e., s. 426.

²¹² Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 292. Ayrıca bkz. a.g.e., s. 124.

²¹³ Aynı şekilde II. Mustafa da Koca Cafer Paşa'ya "Baba" diye hitap etmektedir. Bu hitabında Cafer Paşa'ya beslediği yakınlık haricinde Paşa'nın o tarihte ilerlemiş yaşına duyduğu hürmeti de gösterir. Bkz. Fuad Köprülü, "İlm-i nücûma ait bir risalenin Tarihi Kaynak Olarak Değeri", Tarih Dergisi, 318. Ayrıca bkz. Selim Hilmi Özkan, "Türk Tarihinin Kırılma Noktası: Zenta Faciası", Turkish Studies, 2009, s. 1786.

²¹⁴ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 292-293.

²¹⁵ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 293.

²¹⁶ Anonim Osmanlı Tarihi, s. 124.

²¹⁷ Dimitri Kantemir, a.g.e., s. 267.

Cafer arasındaki ilişki dönemin kaynaklarının aktarımı göz önüne alınarak biraz ihtiyatla yorumlanmalıdır.

Mühürdâr Ali eserinin son kısımlarında Cafer Paşa'nın son anlarına dair oldukça acıklı bir olaydan da bahsetmektedir. Zenta mağlubiyetinden bir gün önce Paşa biraz dinlenmek için çadırına gitmiş, ağalarına kendisinin üç günden beri köprü başında durduğunu ve bu esnada bir ihtiyacı olup olmadığını sormadıkları için hayıflanmış, “*Hoş, imdi çok ararsınız ve bulamazsınız!*” diye sözlerini bitirmişti²¹⁸. Daha sonra yanında bulunan Mühürdâr Ali'ye yüzme bilip bilmediğini sormuş, Mühürdâr Ali ise hayatında bir kere bile suya girmediğini söylemiş ve aynı soruyu Koca Cafer Paşa'ya tevcih etmişti. Cafer Paşa: “*Ben dahi dizimden yukarı suya girmiş değilim.*”²¹⁹ diye cevap vermişti. O esnada sadrazam bir adamı ile Cafer Paşa'yı Tisa Nehri'nde kurulmuş olan köprü başına çağırtmıştı. Bunun üzerine Paşa, ikinci namazını kılıp tekrar köprü başına gitmişti. Bu anlar, Mühürdâr Ali'nin Cafer Paşa'yı son kez görüşüydü. 11 Eylül 1697'de Zenta'da şehit olan Cafer Paşa'nın ardında tamir ettirdiği kaleler, bazı eşyası²²⁰ ve mühürdârı Ali'nin, Paşa'nın hayatının bir kesitini kaleme almış olduğu tarihten başka bir iz kalmamıştı.

SONUÇ:

Büyük Türk Savaşları (1683-1699) olarak adlandırılan dönemde Osmanlı Devleti ile Habsburglar arasında hem savaş alanında hem de serhadlerde yoğun mücadeleler gerçekleşti. Bu mücadeleler her iki devleti askerî durumları başta olmak üzere ekonomik ve sosyal olarak etkiledi. Özellikle 1683 yılındaki II. Viyana Kuşatması sonrası Avusturya imparatoru I. Leopold savunma halinde kalarak - Prens Eugen'den sonra bu tam tersi istikamete yöneldi- Osmanlı tehlikesini bertaraf edemese de yavaşlatma stratejisini benimsemişti. Aynı şekilde Osmanlı Devleti batıdaki en büyük rakibine karşı elde kalan toprakları korumanın dışında kaybedilen yerleri de geri alma arzusunda idi. Tüm bu stratejiler serhadler ve buradaki faaliyetlerin muhatabı olan iki devletin politikalarını etkilemişti. Bu politikalar ise serhadlerde vazifeli Paşa ve askerleri ile halkı doğrudan ilgilendiriyordu.

Ömrü boyunca çeşitli beylerbeylik ve muhafızlık vazifelerinde bulunan Cafer Paşa askerî kariyerinin en parlak dönemini Sultan II. Mustafa'nın saltanatının ilk senelerinde yaşamıştı. Habsburg serhadlerinde düşmana ve eşkıyalara adeta göz açtırmayan Koca Cafer Paşa örneği az bulunan devlet adamlarındandı. Hem düşmanın sevgi ve saygısını kazanmak hem de gözde ve aktif paşalardan biri olmak her devlet adamının sahip olabileceği özelliklerden değildi. Ayrıca Koca Cafer Paşa'nın yetenekleri ve bölgeye vâkıf olması onu batı serhaddinde özellikle Tımişvar'da ihtiyaç duyulan suretlerden biri haline getirmişti. Nitekim bölgenin kilit noktası haline gelen Tımişvar Kalesi'ne iki kere muhafız olarak görevlendirilmesi bunun bir ispatıydı. Mühürdâr Ali'nin telif ettiği *Vak'a-nâme* olmasaydı üst düzey bir serhad askerinin yaşamı ve karşılaştığı zorluklarla ilgili bilgilerimiz kısıtlı olacaktı. Böyle tecrübeli bir batı serhaddi komutanının 1697 Zenta Muharebesi'nde vefat etmesi, Osmanlı Devleti'ni değerli bir asker ve devlet adamından mahrum bırakmış oldu.

KAYNAKÇA:

ARŞİV KAYNAKLARI:

Avusturya Devlet Arşivleri (OeStA: Österreichisches Staatsarchiv)

Hanedan, Saray ve Devlet Arşivi (HHStA: Haus-, Hof- und Staatsarchiv):

Türkei I.: Turcica Kr.164.

Harp Arşivi (KA: Kriegsarchiv):

Saray Harp Şurası: Hofkriegsrat Protokollen (HKR Protokollen)

HKR Protokollen 399 (Exp. 1697); 400 (Exp. 1697); 399 (Reg. 1697).

Alte Feldakten (AFA)

²¹⁸ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 294.

²¹⁹ Mühürdâr Ali, a.g.e., s. 294.

²²⁰ Cafer Paşa'nın Belgrad Kalesi ve Ordu-yı Hümayûnda kalan eşyalarının listesi için bkz: Ek 1 ve Ek 2.

Alte Feldakten Kr. 206: Türkenkrieg 1697.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Mühimme Defterleri (ADVNSMHM), d. 100,101,102,104,105,106,108, 110.

Vakanüvislik Kalemî Defterleri (A.VKN), d. 1700

Baş Muhasebe Kalemî Muhallefât Halifelîği (D.BŞM.MHF.), 9/9, 9/ 90.

İbnül Emin Tasnifi Belgeler (İ.E.):

Adliye: İE.ADL. 5/311.

Askeriye: İE.AS.29-1619.

Hariciye: İE. HRC. 5/ 473).

Maliye: İE.ML. 17/ 1590.

Ali Emiri Tasnifi Belgeler:

Sultan Süleyman II: AE.SSÜL.II,17/1711.

Sultan Mustafa II: AE.SMST.II.,11/1072.

Avusturya Ulusal Kütüphanesi (ÖNB: Österreichische Nationalbibliothek)

Bildarchiv und Grafiksammlung (Görüntü arşivi ve grafik koleksiyonu) Signatur: L 58928-C.

KAYNAK ESERLER VE ARAŞTIRMA ESERLERİ:

AFYONCU, Erhan, “Zenta”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. XLIV, (2013), ss. 279-281.

AFYONCU, Erhan, “Ateşli Silahlar Çağının Büyük Savaşları: Zaferden Bozguna”, *Savaşın Sultanları: Osmanlı Padişahlarının Meydan Muharebeleri*, c. II, Bilge Yayınları, İstanbul 2018, ss. 278-347.

ANGELI, Moritz von, *Feldzüge gegen die Türken 1697-1698 und der Karlowitzer Friede*, Wien 1876.

ARNETH, Alfred, *Prinz Eugen von Savoyen (1663-1707)*, c. I, Wien 1858.

BORITZKA, Jiří, “Die Türkenkriege in Ungarn in den Jahren 1684–1688: Der Kaiser und seine Verbündeten im Kampf gegen den Erbfeind” *West Bohemian Historical Review*, 2012, no. 1, ss. 91-114.

CENEZ ÜLKER, Dilek Seniha, “II. Mustafa'nın son seferi Zenta Muharebesi'ne dair bir vak'anüvis notu ve kaynak olarak değeri”, 9. Milletlerarası Türkoloji Kongresi Bildiriler Kitabı, (ed. Feryal Korkmaz), 2022, ss. 275-288.

Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*, haz. Abdülkadir Özcan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1995.

Der Löwe von Temeschwar, *Erinnerungen an Ca'fer Pascha den Alteren, aufgezeichnet von seinem Siegelbewahrer 'Ali*. (haz. Richard F. Kreutel - Karl Teply), Verlag Styria, Graz, 1981.

Die Bataille Von Senta, Ein historisches Bruchstück aus dem Jahre 1697 (nach den Originalakten), *Osterreichische Militarische Zeitschrift*, H. 7, S. 3, 1811.

DJURIC- ZAMOLO, Divna, “Belgrad” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. V, (1992), ss. 407-409.

EICKHOF, Ekkehard, *Venedig, Wien und die Osmanen: Umbruch in Südosteuropa 1645-1700*, Klet- Cotta, Stuttgart 1988.

GEZER, Ömer, *Kale ve Nefer; Habsburg Serhaddinde Osmanlı Askeri Gücü (1699-1715)*, İstanbul 2020.

GEZER, Ömer, “Tımsıvarlı Osman Ağa- Esir, Tercüman ve Yazar”, *Türkbilig*, S. 35, ss. 73-88, 2018.

İLGÜREL, Mücteba, “Elmas Mehmed Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. XI, (1995) ss. 62-63.

İLGÜREL, Mücteba, “Zenta”, *İslam Ansiklopedisi.*, c. XIII, (1986), ss. 535-538.

KANTEMİR, Dimitri, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükselişi ve Çöküşü*, c.III, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1980.

KÖPRÜLÜ, Orhan F., “Hüseyn Paşa, Amcazâde”, *İslam Ansiklopedisi.*, c. V/1, (1987) ss. 646-650.

KÖPRÜLÜ, Orhan F., “İlm-i Nucuma Aid Bir Risalenin Tarihi Kaynak Olarak Ehemmiyeti”, *Tarih Dergisi*, S. 2, (1950), ss. 309-324.

MAXIM, Mihai, “Lipova”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 27, (2003) ss. 193-194.

Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, c. 2, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.

Mühürdar Ali, *Vak'anâme-i Cafer Paşa*, (haz. Abdülhadi Uysal), Türkiye Yazma Eserler Kurum Başkanlığı, İstanbul 2021.

ÖZCAN, Abdülkadir, “Mustafa II” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 31, (2020) ss. 275-280.

- ÖZCAN, Abdülkadir, “Köprülüzâde Fazıl Mustafa Paşa”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 26, (2002), s. 263-265.
- ÖZKAN, Selim Hilmi, “Türk Tarihinin Kırılma Noktası: Zenta Faciası”, Turkish Studies, (2009), ss. 1786.
- Raşid Mehmed Efendi, Çelebizâde İsmail Asım Efendi, Tarih-i Raşid ve Zeyli, (haz. Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır, Ahmet Zeki İzgöer), İstanbul 2013, c. 1.
- SEVİNÇ, Tahir, 1695 ve 1696 Avusturya Seferlerinde Organizasyon ve Lojistik, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2010.
- Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca. 1106/ 1654-7 Şubat 1695), (haz. Nazire Karaçay Türkal), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2012.
- Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretnâme İnceleme-Metin (1106-1133 / 1695-1721)*, (haz. Mehmet Topal), Ankara 2018.
- TOLASA, Harun, Kendi *Kalemiyle Tımışvarlı Osman Ağa- Bir Osmanlı Türk Sipahîsinin Hayatı ve Esirlik Hatıraları*, Konya 1986.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, c. 3, Ankara 1988.
- ÜNAL, Mehmet Ali, Zafer Sabahında Padişahın Gazilere Mükâfat: 1696 Tarihli İn'amât Defteri, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2023.
- Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, c. II, haz. Recep Ahıskalı, Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA), Ankara 2017.

EK1:

D.BŞM.MHF. 9-9

[1a] Sâbika Tımışvar muhafızı Vezîr Cafer Paşa'nın Belgrad'da mevcûd olan eşyâsından intihâb olunan eşyâsıdır.

Meneviş çuka ve kontoş ve ferâce semmûr kürk	2 aded
Yeşil çuka semmûr erkân kürk	2 aded
Sof kākım ferâce	3 aded
Kākım kürk, cedîd-köhne	2 aded
Elvân ma'hûd çuka, donluk	4 aded
Elvân hilâlî	3 aded
Elvân kutnî donluk	5 aded
Hil'at, bâ-post-ı semmûr	1 aded
Sîm kemer raht ma'a reşme	7 aded (Rişme 6 aded)
Sîm gülâbdân ma'a buhûrdân	1 aded
Sîm kahve tepsisi	1 aded
Sîm rikâb	5 çift
Kırmızı Londra çuka	Tahminen 13,5 zira'
Bihârî vücûdî destâr	12 aded
Altıparmak	1 cild
Fezâil-i Cihâd	1 cild
Kırmızı ve al Londrine, donluk	3 aded
Sâye çuka	24 zira'
Ağır sırmalı çuka kesme	1 aded
Sîm buhûrdân ma'a gülâbdân	1 aded

Kal'a dizdârında bulunan

Sîm üzere fağfûrî gülâbdân ma'a buhûrdân	1 aded
Kırmızı çuka semmûr kontoş kürk	1 aded
Kürklük semmûr parçaları	31 aded
Elvân merre top	10 aded
Beyaz burûce bogasi donluk	14 aded
Keşan kutnî	10 aded
Köşe destâr	31 aded
Kırmızı semmûr erkân kürk	1 aded
Elvân ma'hûd donluk	9 aded
Sîm kebîr kemer-i raht	1 aded
Cedîd Keşmir şal kuşak	4 aded
Arka şalı	2 aded
Fetvâyî alaca	17 aded
Sîm matara	1 aded
Elvân hilâlî	10 aded
Çârgül fincan	1 aded
Elvân kutnî	13 aded
Hurda yakut ve zümürüd ile müzeyyen balgamî kabzalı altın kılıç	1 aded
Kadife üzerine pirûze ile müzeyyen altın kılıç	1 aded

Ordu-yı hümâyûnda bulunan eşyâsından

Sîm kemer-i raht ma'a reşme topuz gaddâre ve kesme	7 aded
Şâtır kuşağı ve gaddâresi	6 aded
Şâtırî hışt	4 aded
Sîm kahve tepsisi	1 aded

EK 2:

D.BŞM.MHF. 9-90

Vezîr-i mükerrerem Cafer Paşa'nın ordu-yı hümâyûnda mevcûd bulunup tahrîr olunan eşyâsıdır. Fî 29 Safer sene 1109/ 16 Eylül 1697

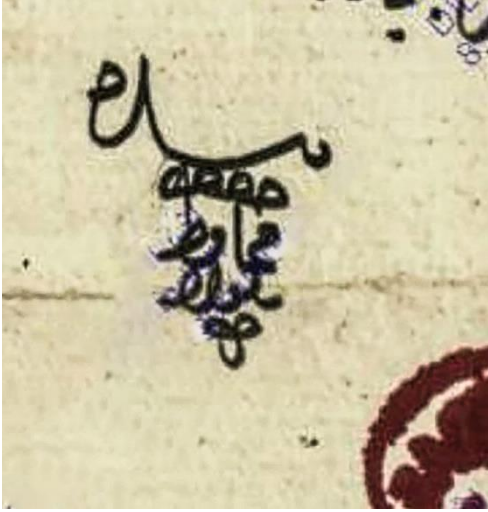
Sîm kemer-i raht ma'a reşme ve topuz ve gaddâre ve sırmalı çuka kesme	7 aded
Temür Halebkârî rikâb	7 çift
Eğer	7 aded
Yedek örtüsü ma'a cilbânkeş	7 aded
Müsta'mel Haleb kesme	2 aded
Bağdâdî kilim	2 aded
Cirid (?) döşemesi	1 aded
Som mak'ad	3 aded
Yemenî mak'ad	1 aded
Sûzenî minder mak'adı	2 aded
Harîr ihrâm	3 aded
Tuğ	3 aded
Sancak, bayrak	1 aded, 2 aded
Boğaz kontoş kürk	1 aded
Kākım ferâce	1 aded
Kākım sermedî	1 aded
Kākım beden kürk	1 aded
Sade sof ferâce	1 aded
Sof kerrâke	3 aded
Sof hafter(?)	2 aded
Sof hafter(?)	1 aded
Boğaz hervânî kürk	1 aded
Şâtır kuşağı	6 aded
Şâtır gaddâre	6 aded
Şâtır	4 aded
Haşen	4 aded
Tüfenkcilerde Tüfenk	2 aded
Yorgan	3 aded
Müsta'mel câme şuy	2 aded
Münakkaş çadır	1 aded
Sâyebân	6 aded
Küçük sâyebân	6 aded
İç ağaları çadırı	3 aded
Köhne çadır	3 aded
Köhne kiler hayme	1 aded
Deve reşme	4 aded
Hayme	2 aded
Sahan	Aded 21 kapak 13
Kevgir Kefçe	7 aded
Süzgü	2 aded
Sini	2 aded
Lengerî	7 aded
Sâgîr ve kebîr tencere	7 aded
Tuğ top	1 aded
Matbah çadırı	1 aded
Mükemmel mehterhâne	
At	7 aded
Deve	21 aded
Katır	58 aded
Saka ve mehter ve eşyâcılarda olan karakullukçu bârgîri	21 re's
Sof kırmızı yağmurluk	1 aded

Seccâde sade - münakkaş	2 aded,1 aded
Kebir çuka seccâde	1 aded
Çalar sâ'at	1 aded
Koyun sâ'ati	1 aded
Sim fincan tası	4 aded
Sim kahve tabağı	1 aded
Sagır kahve ibriği	2 aded
Küçük sini	3 aded
Nüküd	1150 guruş

EK 3:

Cafer Paşa'nın Belgrad Muhafızı olarak kullandığı imza:

(İE.AS.29-1619)

EK 4:

Zenta Savaşı'na dair Karl von Blaas'a (1815-1894) ait bir fresk tasarımı.

(Österreichische Nationalbibliothek Bildarchiv und Grafiksammlung Signatur: L 58928-C)

Die Schlacht bei Zenta. 1697. Sept. 11.